

UMUTSUZLUK ÇAĞINDA YENİ BİR MÜCADELE: EKOSOSYALİZM VE EKOSOSYALİST DEVRİM

Meryem KARTAL*

Öz

21. yüzyılda doğayı yok eden ve doğayı yok ettiği ölçüde insanlığı da yok eden, gerek içinde bulunduğumuz dönemi gerekse geleceğe yönelik potansiyel yaşam şeklini tehdit eden kapitalist üretim şeklinin yol açtığı ekolojik kriz, giderek küreselleşmekte ve kontrolden çıkmaktadır. Kapitalist sistem, sermaye birikimini arttırmak amacıyla karını ençoklaştırma çabası içinde olduğu için her yeni günün sabahına, daha karmaşık, düzensiz ve kirlenmiş bir dünyaya kapı açılmaktadır. Ekososyalizmin çıkış noktası, kapitalizmin ekolojik olarak sürdürülemez olması ve doğa karşıtı eylemleridir. Ekososyalizm, ekolojik krizler ve toplumsal çöküntüler arasında yakın bir ilişki olduğunu ve bunun kaynağının da kapitalist sistemin genişlemesinden kaynaklandığını savunmaktadır. İnsan ve doğa arasındaki ilişkide kapsamlı ve ani bir devrim, ekolojik krizlere karşı bir çözüm reçetesi olarak kabul edilmektedir. Literatür taraması ile yapılan bu çalışmanın temel amacı, ekolojik krizler karşısında ekososyalizmin nasıl bir mücadele öngördüğünün, Karl Marx ve Friedrich Engels'in düşüncelerinin ekososyalizm ile nasıl bir uyum gösterdiğinin ve ekososyalist devriminin tahayyül ettiği düzenin açıklanmasıdır.

Anahtar Kavramlar: Kapitalizm, Ekososyalizm Ekososyalist Devrim, Özyönetim, Demokratik Planlama

A NEW STRUGGLE IN THE ERA OF HOPELESSNESS: ECOSOCIALISM AND ECOSOCIALIST REVOLUTION

Abstract

In the 21st century, the ecological crisis caused by the capitalist production mode, which destroys both nature and humanity and threatens both the period we live in and the potential life style for the future, is becoming increasingly global and out of control. As the capitalist system strives to maximize its profits in order to increase capital accumulation, the door to a more complex, disordered and polluted world is opened in the morning of each new day. The starting point of Ecosocialism is the ecological unsustainability and anti-nature actions of capitalism. Ecosocialism argues that there is a close relationship between ecological crises and social breakdowns, and its source is due to the expansion of the capitalist system. A comprehensive and sudden revolution in the relationship between man and nature is considered a recipe for solution to ecological crises. The main purpose of this review study is to explain the order in which eco-socialism foresees the struggle against ecological crises, how the ideas of Karl Marx and Friedrich Engels

* Doktora Öğrencisi, Hitit Üniversitesi, LEE, meryemkartal1995@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-3049-2053>.

harmonize with ecology, and the order in which the ecological revolution is envisaged.

Keywords: *Capitalism, Ecosocialism, Ecological Revolution, Karl Marx, Friedrich Engels.*

Giriş

Çevre sorunları oldukça uzun bir geçmişe sahiptir. 21. yüzyıldaki çevre sorunları giderek küreselleşmektedir ve kontrolden çıkmaktadır. Ekolojik krizlerin kökeninde ekonomik sistemler bulunmaktadır. Özellikle Kuzey Amerika, Batı Avrupa, Yeni Zelanda ve Avustralya başta olmak üzere 50-60 yıllık bir büyüme sürecinden sonra ciddi ekolojik krizler ortaya çıkmıştır (Wall, 2010b: 5-8).

Ekolojik krizlerin temel tetikleyicisi olan kapitalizm, bir yanda şaşkınlık yaratacak şekilde sermaye birikimi, öte yanda yoksulluk, açlık ve doğanın tahribatına neden olmaktadır. Böylece yeryüzü bıçak sırtı bir döneme şahitlik etmektedir (Özlüer, 2009).

Kapitalist üretim şekli, toplumsal zenginliğin temel bileşenlerinden olan doğayı bir hammadde olarak görmektedir. Bu noktada doğa, üretim için bir girdiden başka hiçbir bir anlam ifade etmemektedir. Ekosozyalizm, ekolojik bunalım bağlamında karşımıza çıkmaktadır.

Ekosozyalizm, ekolojik sorunların ancak kapitalizme meydan okuyarak çözülebileceğini ve çevreye karşı saygı duymayan bir sosyalizmin geçersiz olduğunu savunan, gelişmekte olan politik bir alternatiftir (Wall, 2010b; 2-3). Ekolojik ve ekonomik krizlerin birbiri ile bağlantılı olduğunun her geçen gün daha iyi anlaşılması ile ekosozyalizmin etki alanı da genişlemektedir. Her ne kadar ekosozyalizmin bir hareket olarak yeni olsa da temel argümanları Marx ve Engels' in ekoloji konusundaki düşüncelerine dayanmaktadır. Ekosozyalizm, sınırlı bir dünyada büyümenin sınırsız olduğunu savunan yeşil kapitalizmi reddederek, özyönetimci, hümanist, eşitlikçi ve demokratik bir toplum alternatifi kurgulamaktadır. Kapitalizmin yarattığı yıkımlara çözüm reçetesi ise ekosozyalist yaklaşımın öne sürdüğü ekosozyalist devrim ile gerçekleşecektir. Ekosozyalist devrimle demokratik planlama, özyönetimci toplum, ekonomik demokrasi ve ekonomik planlama gerçekleştirilecek ve böylece kapitalizmin yarattığı ekonomik ve ekolojik krizlerin ortadan kaldırılmasına yönelik düzenlemeler yapılacaktır.

Çalışmanın temel amacı ekolojik sorunlar karşısında ekosozyalizmin nasıl bir mücadele öngördüğünü ortaya koymaktır. Bu amaca yönelik olarak çalışmada şu sorulara cevap aranmıştır: Marx ve Engels'in düşünceleri ekoloji ile nasıl bir uyum göstermektedir? 21. yüzyılın tehditleri karşısında bir ekosozyalizm oluşturmak için vazgeçilmez olan kazanımlar nelerdir? Ekosozyalist devrim nedir, nasıl bir düzen tahayyül edilmektedir? Demokratik planlama ile toplumsal hayatta değişmesi gerekenler nelerdir?

Bu kapsamda çalışmanın birinci bölümünde kapitalist sistemin yol açtığı ekolojik kriz emek ve doğa sömürüsü kapsamında incelenmiştir. Çalışmanın ikinci bölümde ise ekosozyalizmin kurucu unsuru olarak kabul

edilen Marx ve Engels'in ekoloji düşünceleri ele alınmıştır. Çalışmanın üçüncü bölümde ekosozyalizmin gelişimi ve özellikleri ortaya konularak ekosozyalizmin genel çerçevesi çizilmiştir. Çalışmanın son bölümde ise ekosozyalist düşünce kapsamında ekosozyalist devrim ile öngörülen düzen; demokratik planlama, özyönetimci toplum ve ekonomik planlama ve ekonomik demokrasi kapsamında anlatılmaya çalışılmıştır. Çalışma da betimleyici bir yöntem kullanılmış olup, literatür taraması yapılmıştır. Çalışma, ekolojik sorunlara karşı radikal bir alternatif olarak kabul edilen ekosozyalizmin genel çerçevesini ve ekosozyalist devrimi bütüncül bir bakış açısı ile ortaya koyması açısından önem taşımaktadır.

1. EKOLOJİK KRİZ: EMEK VE DOĞA SÖMÜRÜSÜ

19. yüzyıldan itibaren kapitalizmin hızla tüm dünyaya yayılması ile (Benlisoy, 2017: 298) ekolojik açıdan uzunca bir felaket silsilesi ile karşı karşıya kalınmıştır. Yaşanan küresel ekolojik kriz sonucunda hava kirliliğinin hızı artışı, ozon tabakasının delinmesi, içme sularının kirlenmesi, küresel ısınma, buzulların erimesi, orman yangınlarının artışı, vahşi hayvan nesillerinin tükenmesi, biyolojik çeşitliliğin azalması gibi birçok sorun ortaya çıkmıştır (Löwy, 2005: 15). Böylece kapitalist genişlemenin getirdiği sonsuz büyüme dinamiği, gezegendeki insan hayatını tehdit etmektedir.

Günümüzde burjuva sınıfı ve kapitalist uygarlık eşitlik dünyasının iflasını ve vaat ettiği özgürlüğü dünyanın dört bir yanına yaydığı savaşlarla birlikte götürüyor. Kapitalist üretim biçiminin iki temel özelliği vardır. Bunlardan birincisi, toplumsal zenginliğin kaynağı olarak kabul edilen doğanın hammadde ve doğal kaynak olarak nitelendirilmesidir (Özlüer, 2009). İkincisi ise üretim araçlarının mülkiyetinin burjuva sınıfına ait olması ve Proletarya sınıfının emek gücünü işgücü olarak satmasıdır. Başka bir ifade ile işgücünün satın alınmasıyla bireyler, kendini yenileyecek çalışma zamanı dışında daha fazla çalışmaya zorlanmaktadır ve bunun sonucunda artı çalışma zamanında üretilen ürüne sermaye tarafından el konulmaktadır. Bu durumda insan yalnız bir işgücü konumunda denetlenebilir bir makinedir (Özlüer, 2008: 39).

Kapitalist sistemde doğa üretim açısından bir girdi (Turhan ve Atay, 2012: 140) ve meta niteliğindedir (Wall, 2010b: 11). Böyle bir sistemde daha fazla kar etmek amacıyla hem emeği hem de doğayı çok daha ucuza mal etmeyi hedeflemektedir. Böylelikle sermaye birikimi ve büyüme, doğanın bir hammadde haline gelmesi ve emeğin içselleştirilmesi ile gerçekleşmektedir. Ayrıca sermaye, doğa ve el konulan emekten oluşan bir bileşendir. Kapitalist üretim, sürekli el konulan toplumsal zenginliğin temel unsurları olan emek ve sermayenin burjuva sınıfının elinde çoğalması ile varlığını devam ettirmektedir (Özlüer, 2008: 39).

Kapitalist üretim biçiminde sermaye, artık doğanın kendi varlık olanaklarının tümüyle ortadan kaldırmaktadır. Ayrıca kapitalist büyüme, kaçınılmaz bir şekilde doğayı doğal kaynak haline getirmektedir ve emeği içselleştirmektedir. Emek ve doğa, toplum için bir maddi zenginlik olduğu

gibi kapitalizm için de işgücü ve hammaddedir. Kapitalizm, emeği ve doğayı maksimize ederek büyümektedir ve bu yaklaşım “büyü ya da öl” mantığını ortaya çıkarmaktadır (Turhan ve Atay, 2012: 139-141).

Sermaye, günümüzde ekolojik krizin ana nedenini oluşturmaktadır. Sermaye büyüyebilir ya da ölebilir bir niteliğe sahip olduğu için herhangi bir ölümcül tehdide yönelik daralma veya yavaşlama şeklinde tepki göstermektedir. Sermayenin büyümesi devam ettiği sürece ekolojik kriz de artmaktadır. Bu durumun bir sonucu olarak medeniyet ve doğanın büyük bir kısmı yok olmaktadır (Kovel, 2007: 159). Kapitalizmin yarattığı ekonomik krizde olduğu gibi ekolojik krizin kökeninde üretim tarzı bulunmaktadır.

Kapitalizm, dünyaya ruhsal ve coğrafi olarak yayılan bir virüs gibidir ve ekolojik yıkımın temel nedeni olduğu için doğanın bir düşmanıdır (Kovel, 2007: 38). Kapitalizm, sermaye birikiminin arttırmak amacıyla karı ençoklaştırma çabası içindedir. Dolayısıyla her yeni günde bir öncekinden daha karmaşık, kirlenmiş ve düzensiz bir dünyaya kapı açılmaktadır. Kapitalist üretim sürecinde sermaye birikiminin genişlemesi amacıyla çok hızlı bir şekilde doğayı dönüştürmeye yönelik faaliyetlerle/eylemlerle bu hammadde deposundan en hızlı ve en fazla yararlanılmaya çalışılmaktadır (Altıok, 2014: 84-85). Sermaye birikimi ile doğal zenginlik arasındaki çelişki, sermaye birikimi krizleri ve insani gelişim krizlerine neden olmaktadır (Burkett, 2005: 60). Dolayısı ile kapitalizm, sermaye birikimi ve onun doğal koşulları arasında yaşanan gerilimlerden kaynaklı periyodik birikim krizleri ile karşılaşmaktadır.

Kapitalizmin iki temel özelliği onu anti-ekolojik kılmaktadır (Burkett, 2001: 18). Bunlar; ekonominin bir bütün olarak sürekli büyümesi ve kar güdüsüdür (Clark ve York, 2015: 68). Kapitalizmde, pazarda daha etkin hareket edebilmek için üretim araçlarının genişletilmesi eğilimi vardır. Piyasada kâr rekabeti, teknolojik gelişmelere yol açmaktadır, teknolojik gelişme ile seri üretim başlamakta ve reklam endüstrisinin yardımı ile kütle tüketimi başlanmaktadır. Bu durumda ortaya anti ekolojik bir tablo çıkmaktadır (Macdonald, 2004: 289).

Kapitalizm, artı değerın sömürsünü en yüksek düzeye ulaştırmanın yollarını aramaktadır. Bu kapsamda da üretim ilişkilerini ve biçimlerini karı mümkün olduğunca arttırabilecek şekilde üretim ilişkilerini ve biçimlerini düzenlemektedir. Kapitalizm bunu gerçekleştirirken sadece emek sömürsü ile yetinmemektedir, aynı zamanda tabiat üzerinde sömürmektedir ve yağmalamaktadır. Karını giderek arttırma tutkusu ile hareket eden kapitalizmin ve sermayenin sınır tanımaz ve hemen her sınırı kendine yeni pazarlar açmak amacıyla tabiatı yıkması hem insanın doğaya hem de insanın insana yabancılaşmasına neden olmaktadır (www.birikimdergisi.com). Kapitalizmin yarattığı emek ve doğa sömürsünü bu şekilde ortaya koyduktan sonra Marx ve Engels’ in ekolojik sorunlar ve bu sorunların kökenine yönelik yaklaşımlarını ortaya koyabiliriz.

2. KARL MARX ve FRIEDRICH ENGELS'DE EKOLOJİ

İnsan doğa ilişkisinin muhtevasını tarihsellik içinde ele alan Marksist ekoloji, ekolojik sorunları sadece çevre kirliliği bağlamında değil, aynı zamanda insan doğa ilişkisini sorunsallaştırarak mikro düzeyden makro düzeyde varıncaya kadar çeşitli toplumsal boyutlarda diyalektik bir etkileşim içinde incelemektedir (Baykal, 2014: 70). Ekomarksizm Marx'ın takip tarafından geliştirilmesine karşın kuramsal temellerinin oluşturulmasında Marx ve Engels' in çalışmalarının önem taşıdığını söylemek mümkündür. Çalışmanın bu bölümünde Marx'ın ve Engels'in ekoloji konusundaki düşüncelerine daha geniş bir perspektifte açıklanmıştır.

2.1. Karl Marx ve Ekoloji

Marksist ideolojide ekoloji tartışmaları genel olarak üç ayrı kategoriye ayrılmaktadır (Foster, 2000: 41). Bu tartışmaların ilki Karl Marx'ın düşüncelerinin anti ekolojik olduğu, Marx'ın Prometheus'çuluğu ve reel sosyalizmi savunduğu tezine dayanmaktadır. Tartışmaların ikincisi ise Prometheus'çuluğu seçmiş olmasına karşın Marx'ın düşüncelerinin ekolojik tartışma açısından aydınlatıcı olduğu düşüncesi etrafında şekillenmektedir. Son gruptaki tartışmalar ise Marx'ın kapitalizmin ekolojik krizlere ve ekolojik yıkıma neden olduğunun farkında olduğunu, bu durumu teorilerinde de sorunsallaştırdığını, analizlerinde ekolojik krizlere yer verdiğini ve sürdürülebilirlik kavramının geleceğin toplumlarının temel kavramlarından bir olacağı düşüncesine dayanmaktadır. Bu üç yönelim arasında da ekosyalyizm, Marx'taki ekoloji çelişkisi ve eksikliğini göstermektedir. Bu doğrultuda da ekosyalyizm, bu vizyondan temellenmektedir ve bu vizyonun özleştirisini yaparak gelişmektedir (Turhan ve Atay, 2012: 139).

Marx'ın yaşadığı yıllarda çevre sorunları yavaş yavaş ortaya çıkmaya başlamıştır. Fakat söz konusu bu sorunları henüz bir felsefe disiplinin kurulmasına neden olacak kadar ciddi boyutlara ulaşmamıştır. Ancak doğaya dönüş düşüncesi görünmeye başlamıştır. Marx'ın çevre sorunlarına yönelik olarak ilk vurguladığı nokta, hızlı şehirleşme ve şehirlerdeki nüfus yoğunlaşmasıdır. Hızlı şehirleşme ile birlikte gelişen kapitalizmin, insan ve doğa arasındaki özümlemeyi bozduğudur. Kapitalizmdeki her bir ilerlemenin toprağın yağmalanmasına yol açtığını vurgulayan Marx, toprak verimliliğine yönelik olarak atılan her adımın aslında uzun vadede tarımsal verimliliği düşürdüğünü ifade etmektedir (Özbek, 2020: 61).

Marx'ın çalışmalarındaki büyüme paradigmasının anti-ekolojik olduğu konusunda radikal ekolojik pozisyonda olan sosyalistlerin olduğunu söylemek mümkündür. Bununla birlikte Marx'ın bir ekolojik pozisyon geliştirmemiş olabileceğini, onun fikirlerini ve konseptlerini kullanabileceğini iddia etme girişimleri vardır. Bu noktada ekolojik bir Marksizm yaratılabileceğini öne süren isimlerden en önemlisi James O'Connor'dur. John Bellamy Foster ise Marx'ın her zaman ekonomik analizlerle çevre konusunda ilişki kurduğunu ileri sürmüştür (McDonald, 2004: 292).

“Paris Yazmaları” adlı eserinde Marx, doğadan yabancılaşmış bir insanın tehlikelerine işaret etmektedir (Wall, 2010a: 72). Marx, 19. yüzyıldaki çevre sorunlarının sanayileşme ve kentleşmeye bağlı olarak ekonomik sömürü yoluyla açık bir şekilde gerçekleştiğini hatırlatmaktadır. Marx, yabancılaşma kavramını insanın faaliyetlerinin sonuçlarından ya da ürünlerinden, doğanın geri kalanından, diğer insanlardan ayırmak anlamında kullanmaktadır. Kapitalist toplumda yabancılaşma, kapitalist ilişkiler ve üretim süreçlerinden kaynaklanmaktadır (Pepper, 2003: 85). Marx’a göre insanlar doğayı çalışma yoluyla kendilerine özgü bir bilinçle dönüştürme yetkisine sahip toplumsal hayvanlardır (Dobrovolski, 2015: 42).

İlk yazılarından itibaren doğalcılığı ve doğal çevreden ayrılmaz bir insanoğlu tasavvur eden Marx, özellikle 1844 “El Yazmaları” adlı eserinde doğayı, “insanoğlunun organik olmayan vücududur” şeklinde tanımlamaktadır. Bununla birlikte Marx, “*insanın fiziksel ve entelektüel yaşamının doğaya kopmazcasına bağlı olduğunu söylemek başka bir şey ifade etmez, ne var ki doğa, kopmazcasına kendi kendisine bağlıdır, zira insan doğanın bir parçasıdır*” şeklinde değerlendirme yapmıştır (Löwy, 2014:60). Marx, yıkıcı ilerlemeyi, doğal çevrenin kapitalist düzende her geçen gün daha fazla zarar görmesi ve ekosistemin bozulması ile ilişkilendirerek açıklamaktadır.

Proletaryanın sömürüsü ve doğal çevrenin sömürüsü arasında doğal bir bağ kuran Marx, söz konusu bu bağı ise sermayenin hâkimiyetine karşı olarak savaşımla sınıf mücadelesi ve çevrenin savunulması arasındaki eklemlenmeye dair düşünce ile anlatmaktadır (Löwy, 2014: 64).

Kapitalizmle birlikte gelişen teknik ilerlemenin Marx’a göre temel amacı, sonsuz mal birikimine sahip olmak değil de çalışma süresinin ve gününün azaltılması ve serbest zamanın sağlanmasıdır. Marx, kapitalizmin ilk çelişkisinin üretim güçleri ve üretim ilişkileri arasındaki çelişki olduğunu belirtmektedir. James O’Connor ise kapitalizmin ikinci çelişkisinin üretici güçler ve üretim koşulları arasındaki çelişki olduğunu belirtmektedir (Löwy, 2005: 16).

Marx, kapitalist sistemdeki değişim değerinin kökünü açıklamak için emek değer kuramını kullanmaktadır. Doğa değişim değeri ile değil de kullanım değeri olan gerçek zenginliğinin oluşumuna katkı sağlamaktadır (Löwy, 2014: 61). Emek sürecinin aracılık ettiği insan ve doğa ilişkisi, döngüsel bir etkileşimden ziyade tek yönlü bir tüketim süreci haline gelmektedir (O’Donnell, 2020:7).

Kapitalizmin ekolojik açıdan yıkıcı etkisini vurgulayan Marx, asıl ilgisini tarıma ve toprakların yok olmasına yöneltmektedir (Löwy, 2014: 64). Tarım konusunda Marx, doğal sınırlardan ve kapitalizmin akılcı tarımla uyumlaştırılmasından söz etmektedir. Marx, emek gücünün hırpalanması ve toprağın soyulup çoraklaştırılmasını eş zamanlı süreçler olarak ele almaktadır (Kalyon, 2005: 32-33).

Marx, ekoloji kavramını doğrudan kullanmamaktadır, buna karşın “toplumsal metabolizma” kavramını açıklamaktadır. Marx, emek sürecini

doğa ve insanlar arasındaki metabolik ilişki kapsamında değerlendirmektedir (Antal, 2018: 3). Marx'a göre kapitalizmin doğayı sömürmesi, insan-dünya metabolizmasında da çatlak yaratmasında somut olarak görülebilir. Böylece doğal koşulların yeniden üretimi zayıflamaktadır (Foster, 2015: 16). Kapitalist sistemde endüstriyel tarımın gelişmesi ile birlikte insan ve dünya arasındaki metabolizmada da bir yarılma meydana getirmektedir. Liflerin ve yiyeceklerin yüzlerce ya da binlerce kilometre uzaklıktaki şehirlere sevk edilmesi, fosfor, azot ve potasyum gibi toprak besinlerinin kirlenmesine katkıda bulunmakta ve toprağın aşınmasına neden olmaktadır (Foster, 2010). Kapitalizm nüfusu ve endüstriyel sanayisi; bireylerin yiyecek ve yiyecek olarak tükettiği toprağın bileşenlerinin yeniden toprağa dönüşmesini önleyerek şehir merkezlerinde yoğunlaştırmaktadır ve böylece toprağın üretkenliğini sürdürmesini sağlayan ebedi koşulların oluşmasını engellemektedir. Kır ve kent arasında yaşanan bölünme ile toprağın yeniden üretilmesini sağlayan döngü, kesintiye uğramaktadır (Burkett, 2008: 224-225). Başka bir deyişle kapitalizmin insan gücü ve toprağın üretim yeteneklerine zarar veren kentsel sanayi ve endüstriyel tarımdan kaynaklanan sağlıksız bir madde dolaşımı söz konusudur.

Kapitalizmin bu yıkıcılığından kurtulmak için Marx, ekonominin kullanım değerinin politikleştirilmesini ve emek süreciyle doğa ve toplum arasındaki diyalektik ilişkide hakim hale gelmesi gerektiğini belirtmektedir (Foster, 2015: 36).

Sosyal ve ekonomik hayatta doğanın sahip olduğu önemi eserlerinde sık sık vurgulayan Marx, kapitalist üretim biçimindeki aktörlerden biri olan işçinin doğa olmadan hiçbir önemi olmayacağını ifade etmektedir (Görmez, 2003: 75). Marx, kır ve kent arasındaki gelişmişlik farkının toprağı yavaş yavaş bozduğunu ve gübre ithalatının da çiftçi sosyolojisini kapitalizme bağı hale getirdiğini öne sürmektedir (Ünver, 2017: 17).

Paul Burkett, çevresel krizlerin temel nedeninin birlikte evrimdeki uyumsuzluklar olduğunu belirtmektedir. Bu açıdan bakıldığında çevre krizlerine yönelik tüm kavramsallaştırmalar, insan ve toplum kökenlidir. Başka bir ifade ile çevre krizlerinin büyük çoğunluğu insan eylemlerinden kaynaklanmaktadır. İnsan eylemlerini belirleyen ise içinde bulunduğu toplumsal ilişkilerdir. Marksist ekoloji, doğa ve insan arasındaki ilişkilerin uyumsuzluğundan doğan metabolik çatlakların ekolojik sorunlara yol açtığı düşüncesine dayanmaktadır. Marx'a göre yabancılaşma, insan ve doğa evriminin uyum içinde olması ve kolektif özgürleşme aşılabilir. Ayrıca Marksist ekolojiyi diğer ekolojik düşüncelerden ayıran en önemli nokta sömürü ve eşitsizlik üreten kapitalist üretim biçimlerini ekolojik tartışmaların merkezine koymasındır (Baykal, 2014: 70).

2.2. Friedrich Engels ve Ekoloji

Friedrich Engels, yaklaşık yüzyıl önce insanın doğayı sömürüsü sonrasında kaçınılmaz olarak ortaya çıkan uzun vadeli sorunlar arasındaki çelişkileri dile getirmektedir. Engels için kapitalizmin çevreye yönelik

yaklaşımı ve benimsediği zorlayıcı tutum, ayrılık ve yabancılaşmadır. Engels, insanın fiziksel ve zihinsel yaşamının doğa ile bağlantılı olmasının aynı zamanda doğanın da kendisi ile bağlantılı olduğunu gösterdiğini ifade etmektedir. Çünkü Engels'e göre insan, doğanın bir parçasıdır (Williams, 2010: 175-178).

Engels, doğayı bir değer kaynağı olarak görmektedir (Wall, 2010a: 72). Ayrıca Engels, endüstriyelmiş kapitalist tarım sisteminin zenginliğin bütün kaynağı olan toprağın ve emekçinin yok edilmesine neden olduğunu belirtmektedir. Engels, "Doğanın Diyalektiği" adlı eserinde ekoloji konusundaki düşüncelerini ve kapitalizmin gelişiminin doğa üzerindeki sonuçlarını aşağıdaki şekilde ifade etmiştir.

"Her geçen gün doğanın kanunlarını daha iyi anlıyoruz ve doğanın akışına müdahale etmenin doğrudan ve dolaylı sonuçlarını daha iyi kavriyoruz. Bilimdeki gelişmeler sonucunda en azından gündelik üretim faaliyetlerimizin doğal sonuçlarının ne olduğunu anlama ve bunların kontrol edebilme durumundayız. Eğer, kapitalist üretim gerçeği ve bunun çevre üzerindeki etkileri konusuna eğilmeseydik, alandaki bilimsel bilgimiz hiçbir işe yaramayacaktı. Böylece doğanın intikamını almasına davetiye çıkaracaktık" (Foster, 2015: 28).

Engels'in "Doğanın Diyalektiği" adlı eserinde kapitalizmin doğa üzerindeki telafisi imkânsız olan yıkımlara neden olduğu ve doğa tarafından bunun öcünün alınacağına sık sık yer verilmiştir. Engels, 1873 tarihli "Konut Sorunu" adlı eserde kentlerdeki kirlilik sorununa yer vermektedir. Kapitalist üretim ilişkilerinin kentlerde hakim olması ile ciddi boyutlara ulaşan konut eksikliği ya da aşırı nüfus artışının yaşanması ile kentlerde sağlıksız koşulların ortaya çıktığını ifade etmektedir. Böylelikle kapitalizmin doğa üzerindeki yıkımının sonucunda demokratik ve sosyalist bir planlamanın yapılarak ekolojik sorunların çözümüne yönelik adımların atılması gerektiğini ifade etmektedir (Engels, 2013: 23).

Marx ve Engels, sosyalist üretim şeklini kapitalizmin geliştirdiği üretim güç ve araçlarının kolektif yarar durumuna getirilmesi şeklinde tasarlar. Mülkiyet ilişkilerinin temsil ettiği engel ortadan kalktığı zaman bu güçler tam anlamıyla kendisini geliştirebilir (Löwy, 2014: 69-71).

Marx ve Engels, kapitalizmin neden olduğu dengesiz nüfus yığılması, yaşamın doğal çevrimsel koşullarını alt-üst eden kapitalist kentleşmeyi ve kır/kent çelişkisini, komünizmin çözmek zorunda olduğu en önemli sorunlar olduğunu söylemektedir. Her iki düşünür de kapitalist aklileştirmeye yönelik miyopluk, israfçılık, para kazanma dürtüsü ile gelecek kuşakların yaşamsal gereksinimlerinin hesaba katılmaması, zenginliğin iki temel kaynağı olan doğaya ve emeğe karşı hoyratlık gibi nedenlerden dolayı eleştiri yöneltmektedir. İnsanın doğaya yabancılaşmasının asıl nedeni; üreticinin topraktan, emeğin öznel ve nesnel koşullarından, üretim ve geçim araçlarından koparılması ve sermaye olarak karşımıza dikilmesidir (Kalyon, 2005: 34-35).

Marx ve Engels'e göre sermayenin işçiyi sömürmesi aynı zamanda toprağında yağmalanmasına neden olmaktadır. Kapitalizmin, üretimi güneş enerjisinden koparması ve enerji akışının oldukça artmış olması, doğal koşulların entropik bozulmasına neden olmaktadır. Entropik bozulma; insanın gerçekleştirdiği yeniden üretim ile yeniden üretimin sürdürülebilir ve sağlıklı olmasını sağlayan koşullar arasında metabolik bir uçurumun oluşmasına yol açmaktadır (Foster ve Burkett, 2016: 77). Bununla birlikte gerek Marx gerekse Engels, birini diğerine indirgemeksizin insanla doğanın ya da tarihle doğanın birliğini esas alan bir bütüncül görüşüne sahiptir. Dahası, Marx ve Engels (tam olarak ayrıntılı olmasa da) kesin bir ekolojik konuma sahiptiler. Hem çalışan insanlar hem de doğa sınıf kuralı tarafından sömürüldüğünden, sınıf kuralından kurtuluşla kurtarılacaklardır (Pepper, 2003: 60-62). Her ikisi de doğa üzerinde kontrol, efendilik, hâkimiyet kavramlarına sayısız göndermelerde bulunmuştur (Löwy, 2014: 60).

Kıscacası Marx ve Engels, toplumda yaşanan ekolojik sorunları gündeme getirmiştir. Kasaba ve ülkelerin bölünmesi, toprağın tükenmesi, kentsel gelişme, endüstriyel kirlilik, işçilerin sağlığının kötüleşmesi ve sakatlıkların artması, kötü beslenme, kırsal alanlardaki yoksulluk, ormansızlaştırma, çölleşme, su kıtlığı, bölgesel iklim değişikliği, doğal kaynakların tükenmesi, su kıtlığı, insan kaynaklı taşkınlar, doğal enerji kaynaklarının tükenmesi gibi birçok sorun insanlık ve doğa arasında daha küresel ve yıkıcı bir metabolizma ile daha bölünmüş ve yabancılaşmış insanlar ortaya çıkarmaktadır (Foster, 2008) Kapitalizm altındaki doğanın fethi süreç içinde insanın fethine dönüşmüştür. Doğanın hâkimiyet altına alınması için kullanılan teknolojik araçlar sosyal hâkimiyet mekanizmalarında niteliksel bir dönüşümün yaşanmasına neden olmuştur.

Marksist ekolojinin önemli isimlerinden Marx ve Engels'in düşüncelerini bu şekilde açıkladıktan sonra çalışmanın amacına yönelik olarak ekolojik düşüncelerden biri olan ekosyalyalizmi inceleyebiliriz.

3. BİR ALTERNATİF OLARAK EKOSYALİZM

Ekosyalyalizm, üretkenlik yanlısı ilkelerden kendisini arındırıp, Marksizm'in kazanımlarını kendi kazanımları olarak benimseyen, ekolojik bir eylem ve düşünce akımıdır. Ekosyalyalizm, aynı zamanda doğayı tahrip eden üretim ve tüketim şeklinin sınırsızca yayılmasına karşı duruş sergilerken bürokratik ve kapitalist üretime dayalı ideolojiden de kopmuştur (Löwy, 2014: 25-26).

Çalışmanın bu bölümünde ekosyalyalist yaklaşımın; gelişimi, özellikleri, sürdürülebilir kalkınma ve yeşil kapitalizm reddi açıklanacaktır.

3.1. Somut Bir Alternatif Olarak Ekosyalyalizmin Gelişimi

Ekosyalyalizm, ekomarksizmden farklı olarak Marx sonrasında Marxist düşünürlerin ve reel sosyalistlerin verimlilik, üretimcilik, üretkenlik, teknoloji ve sınırsız büyüme gibi saplantılarından ayrılan ve ekolojik etik içeren bir paradigmadır.

Ekomarksizm, çevre tahribatının sadece teknoloji, çevre tahribatı, hızlı nüfus artışı, yetersiz çevre planlaması gibi nedenlerden kaynaklanmadığını, kapitalizmin dinamiklerinin çevre tahribatında oldukça etkili olduğunu savunmaktadır. Ekomarksizm düşüncesinin temelinde ekolojik sorunların anlaşılmasının emeğinin sömürsünün anlaşılmasına bağlı olduğu düşüncesi yer almaktadır. Ekomarksizme göre kapitalist üretim sistemi hem üretim güçlerini hem de üretim koşullarını tahrip etmektedir (O' Connor, 1989: 10). Ekomarksizm; antikapitalist Marksist doktrini ekoloji ve çevre yanlısı politikalarla kaynaştırmaktadır. Bu noktada ekomarksistler, küreselleşmenin hızlanması ile birlikte etki alanını genişleten kapitalizmi; savaş yıkım, eşitsizlik, yoksulluğun temel nedeni olarak görmektedir. Ekomarksistler, Marx ve onun sermaye eleştirisinden etkilenmekle birlikte genellikle sosyalist politikaya karşı çıkmakta ve hareketlerinin temelini “yeşil politika” programlarına dayandırmaktadır. Yabancılaşma, ekomarksistler için kapitalizmin altında yaşayan bireylerin; doğadan, kendilerinden, emeklerinden, diğer insanlardan ayrılmasını/uzaklaşmasını ifade etmektedir. Fakat bu yabancılaşmanın kökeninde insanın kendine yabancılaşması yer almaktadır. Çünkü esasında insanlar ürettiği şeylerin ve doğanın bir parçası olduğu için insanı bunlardan ayrı düşünmek, doğaya yabancılaşmadır (Burkett ve Foster, 2006:15). Kısacası ekomarksistler; kapitalizmin sürdürülebilir bir çevre anlayışından uzak olduğunu, emek ve üretim maliyetlerini arttırmak ve daha fazla kazanç elde edebilmek için kapitalizmin doğal kaynakları tüketen bir sistem olduğunu belirtmektedir.

Ekososyalizm fikri, tam olarak 1970'li yıllarda kızıl-yeşil düşüncesinin, Manuel Sacristan, Raymond Williams, Andre Gorz ve Jean Paul Deleage ve Barry Communer gibi birçok öncü ismin yazıları ile birlikte düşünsel açıdan ortaya çıkmıştır. Ancak ekososyalizm terim olarak 1980'li yıllarda sol eğilimli Alman Die Grünen (Yeşiller Partisi) kendisini ekososyalist olarak tanımlamasından sonra kullanılmaya başlamıştır. 1980'li yıllar boyunca Kuzey Amerikalı araştırmacı James O'Connor kendisine göre bir ekolojik Marksizm teorisi geliştirmiştir ve “Kapitalizm, Doğa, Sosyalizm” dergisini çıkarmıştır (Löwy, 2014: 11-12).

Ekososyalizm, üretkenci toplum düzenini sarsarken aynı zamanda Marksizm'in temel kazanımlarına elverişli bir ekolojik düşünce ve eylem akımı olarak nitelendirilmektedir. Ekososyalizm, Raymond Williams, Rudolf Bahro (önceki yazılarında) ve André Gorz (ayrıca erken çalışmalarında) gibi büyük düşünürlerin çalışmaları ve James O'Connor'un katkıları sayesinde çoğunlukla son otuz yıl içinde gelişmiştir. (Löwy, 2015: 7-8).

James O'Connor, üretimi, çevrenin korunması ve toplumsal ihtiyaçların korunması gerekliliğinin bir fonksiyonu olarak nitelendirmektedir ve değişim değerini kullanım değerine tabii kılmaktadır (Löwy, 2005: 18).

Ekososyalizmin, İngiltere'de uzun kökleri bulunmaktadır (Wall, 2010a: 112) ve ilk ekososyalist olan William Morris 1880'li yıllarda

İngiltere'nin en önemli Marksist düşünür ve organizatörlerindendir (Roelofs, 1999: 133).

Ekososyalizmin gelişiminde önemli isimlerden biri de Murray Bookchin 'dir. 1950'li yıllarda Bookchin, "Lewis Herber" takma adını kullanarak, çeşitli kirleticilerin ve böcek ilaçlarının çevreyi olumsuz etkilediğini gösteren "Sentetik Ortamımız" adlı eseri yazmıştır. Bookchin, kariyeri boyunca ekososyalizmin felsefi temellerinin gelişmesine yönelik çalışmalar yapmıştır. Marx'ın kapitalizmi eleştirmesinden yararlanmıştır ve Marxist siyasi partileri eleştirmiştir. Paradoksal olarak yaptığı çalışmalarla sosyalizmi reddetmektedir. Bu durum ise ekososyalizmin gelişimi için önemli etken olarak değerlendirilmektedir (Wall, 2010a: 85).

2000'lerde "Monthly Review" dergisi çevresinde John Bellamy Foster ve birkaç kişiden oluşan yeni bir eko-Marksistler kuşağı ortaya çıkmıştır. Bu grup, insan toplulukları ile çevre arasındaki Marksist metabolik uçurum konseptini daha ileri taşımıştır. Dergi o günden itibaren içinde bulunduğumuz döneme kadar dünya genelinde ekososyalistler için önemli bir referans haline gelmiştir. 2001 yılına gelindiğinde ise Joel Kovel ve Michael Löwy tarafından yayımlanan "Ekososyalist Manifesto" ile ekososyalizm, insanın ve doğanın karşı karşıya kaldığı krizin çözümünde bir alternatif olarak görülmektedir (Löwy, 2019).

2008 yılında ise "Belem Ekososyalist Bildirgesi" (www.climateandcapitalism.com) ile sosyalizmin yolunun ekolojik ve demokratik olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca bu bildirme ile ekososyalizmin fikrinsel dengesini sağlamada toplumun ihtiyaçları ve doğa arasındaki dengenin sağlanması ile kurulabileceği belirtilmiştir. Bununla birlikte söz edilen bu manifestoda üretici sosyalizme karşı çıkmıştır ve kapitalizme benzediğini belirterek eleştirilmiştir (www.birikimdergisi.com). Ayrıca bu manifesto toplam kırk ülkeden yüzlerce insan tarafından imzalanmıştır ve 2009 Dünya Sosyal Forumu'nda da dağıtılmıştır. Böylece 2009 yılından itibaren de dünya genelinde tüm ekososyalistler için çok önemli bir referans haline gelmiştir (Löwy, 2015: 10-12). Ekososyalizmin tarihsel ve teorik gelişimini açıkladıktan sonra ekososyalist düşüncenin diğer ekolojik düşüncelerden farkını ortaya koyan özelliklerini inceleyebiliriz.

3.2. Ekososyalizmin Genel Özellikleri

Marx tarafından yapılan ekonomi politik eleştirisini ekososyalizm, ekoloji sahasına taşımaktadır (Burkett, 2005: 63). Ekososyalizm, koşulların eşitliğini, her bireyin yetenek ve becerilerinin gelişimine izin veren, makine ve bireyleri kar adına köleleştirme yerine diğer iş biçimlerinin takip edilmesini önermektedir (Macdonald, 2004: 293). Kovel, ekososyalizmin küresel sermayenin egemenliğine son verecek bir akım olduğunu ortaya koymaktadır (Schwartzman, 2009: 27). Ekososyalizm, iki temel argümana dayanmaktadır (Löwy, 2014: 27):

- "Kapitalist ülkelerin sınırsız birikim, doğal kaynakların israfı, çevrenin ileri derecede yıkımı ve gösterişçi tüketim mantığına

dayanan mevcut üretim ve tüketim tarzları, kesinlikle büyük bir ekolojik krizin pençesinde bulunan gezegenin tamamına yayılmıştır”.

• “Her ne olursa olsun kapitalist ilerlemenin bu hoyratça adaletsiz ilerleme biçimi altında bile piyasa ekonomisi üzerine kurulmuş, bir medeniyetin genişliyor olması orta vadede doğrudan bizzat insan türünün bile devamını tehdit etmektedir. Bu durumda doğal çevrenin korunması insan için bir buyruktur”.

Ekososyalist manifesto, ekososyalizmin temel savlarını açık ve net bir şekilde ortaya koymaktadır. Ekososyalizmin savlarından bir bölüm aşağıda verilmiştir.

“Bizce ekoloji krizleri ve toplumsal çöküntüler birbirleriyle yakından ilişkilidir ve aynı yapısal güçlerin değişik görünümleri olarak değerlendirilmelidir. Ekoloji krizleri büyük ölçüde, yeryüzünün ekolojik istikrarsızlığı zaptetme ve bu istikrarsızlığın etkilerini azaltma kapasitesini aşan dizginsiz sanayileşmeden kaynaklanıyor. Toplumsal çöküntüler ise, yolunun üzerinde duran toplumlarda sebep olduğu parçalayıcı etkilerle beraber emperyalizmin küreselleşme olarak bilinen biçiminden kaynaklanıyor. Dünyadaki kapitalist sistemin yayılması” mevcut kapitalist sistemin, yarattığı krizlerin üstesinden gelmek şöyle dursun, bunları düzenleyemeyeceğini düşünüyoruz. Bu sistem ekolojik krizi çözemez çünkü bunu yapmak birikimin önüne sınırlar koymayı gerektiriyor, bu da “Büyü ya da Yok Ol” kuralı üzerine kurulu bir sistem için kabul edilemez bir seçenek” (environment-ecology.com).

Ekososyalizm hem emek hem de doğa için savaşmayı göze almaktadır. Bununla birlikte ekososyalizm, doğa ile sermaye savaşından sağ çıkmanın yolunun emeğin özgürleşmesini sağlamak olduğu düşüncesine dayanmaktadır. Emeğin özgürleşmesi ise üretim araçlarının üretimi gerçekleştirenlerden ayrılmasının durdurulması, mülkiyet ilişkileri yeniden tanımlanmalı ve tüm mülkiyet biçimleri müşterek üreticilere bırakılmalıdır. Ekososyalizm bir yandan doğayı tahrip eden üretim ve tüketim şeklinin sınırsızca yayılmasına karşı duruş sergilerken diğer yandan da bürokratik ve kapitalist üretime dayalı ideolojiden de kopuşu ifade etmektedir.

Ekososyalizm, kapitalizmin doğa karşıtı hareketlerinin tespiti ve eleştirisi üzerinden kurgulanmaktadır. Ekososyalistler, Marxist analizden çok ciddi bir şekilde yararlanmaktadır ve kapitalist büyümeyi güçlü bir şekilde eleştirmektedir (Wall, 2015: 119).

Ekososyalizm, kapitalizmin yıkıcı etkisine maruz kalan insanın ve doğanın kurtuluşunu birbirinden farksız görmektedir. Bu yaklaşımı ile insanı veya doğayı merkeze alıp diğer unsurları dışarıda bırakan yaklaşımları da eleştirmektedir. Ekososyalist düşünce; toplum, doğa ve teknodeterminizm gerilimini insan-doğa-emek ilişkisinden yola çıkarak tarihsel materyalizm ile temellendirilmektedir. Neoliberal devletin sermaye çıkarlarına geri çekilmesine yönelik adem-i merkezîyetçi, yeşil kapitalizmi yaklaşımları eleştirerek demokratik ve eşitlikçi bir toplum öngörmektedir. Ekososyalizmin temelinde Marksizm yer almaktadır. Bu noktada kapitalist

üretim biçimi özellikle iktisadi yasaların doğa ve emek sömürsünü normalleştirdiği tespitiyle işe başlamaktadır (Turhan ve Atay, 2012:138-139).

İnsanlığın gerçekten insani bir düzeye çıkmak yerine neden yeni bir tür barbarlığın merkezine düştüğü sorusuyla yola çıkan Horkheimer ve Adorno (2014: 20), aynı zamanda burjuva rasyonalizmini de akla yönelik yapılan her türlü müdahalenin sahibi olarak da genişletmektedir. Doğa ise artık bu rasyonalite karşısından bir canlı değil, ölüdür. Doğanın dışında bulunan şey artık bir nesneden ibarettir. Ekosozyalizm, bu noktadan hareket ederek sermaye sistemine hizmet eden aklın ve insan eylemleri ile doğa arasında bir karşıtlık olduğunu kabul ederek yola çıkmaktadır. Böylece ekosozyalizm, herhangi bir tarihsel bağlama oturmaksızın tüm insan etkinliklerinin doğa üzerindeki temellük ilişkileri ile özdeş olduğunu ve insanın da doğanın dışında bir gerçeklik olarak ifade edildiği düşüncesini eleştirmektedir (Özlüer, 2009).

Gelişmekte olan politik bir alternatif olan ekosozyalizm; sosyalizm ve ekolojiyi birbirine bağlamaktadır. Bununla birlikte ekolojik sorunların ancak kapitalizme meydan okuyarak çözülebileceğini ve çevreye karşı saygı duymayan bir sosyalizmin geçersiz olduğunu savunmaktadır.

Ekosozyalistler genel olarak kapitalist sistemin genişlemesi ile baskıcı devletlerin ve ulusötesi yapıların, denetimi altında küreselleştigi ve emperyalizm ile çevresel sorunlar, sosyal dışlanma, yoksulluğun gerçekleştiğine inanmaktadır. Ayrıca ekosozyalistler, ekolojik krizin yasal teknolojik ve idari önlemlerle çözülebilecek bir ekonomik sorun olduğu düşünmemektedir. Bu bağlamda onlar için asıl sorunun gezegeni bir kanser gibi kuşatan patolojik bir ekonomik sistem yaratan medeniyet, kapitalist medeniyet sorunudur (Benlisoy, 2017: 295).

Ekosozyalist düşüncede; üreticilerin serbestçe gelişmesi ve ihtiyaçların dönüştürülmesi ile nicel bir boyuttan nitel bir boyuta geçişi sağlamak temel amaçtır. Ayrıca ekosozyalizm, yeşil partilerin yeşil kızıl hareketinin uç solu hatta klasik solun göğsünde bulunmaktadır (Kovel ve Löwy, 2005: 39-51).

20. yüzyıldaki sosyalist demokrasinin üretkenci sosyalizmin çelişkilerinden ayrılan radikal bir öneri olan ekosozyalizm, yalnızca, üretim ilişkilerini, üretim araçlarını ve baskın tüketim kalıplarını dönüştürmekle kalmayıp modern Batı kapitalist düzenin temellerini kırarak yeni bir yaşam biçim oluşturmayı amaçlamaktadır. Ekosozyalizm, yeni bir üretim tarzı, eşitlikçi ve demokratik bir toplum değil, alternatif bir yaşam tarzının ve paranın hükümranlılığının, reklam tarafından yayılan tüketim alışkanlıklarının ve sınırsızlığın ötesinde yeni bir ekosozyalist medeniyet yaratma amacıyla olan bir düşüncedir (Löwy, 2015: 7-10).

Ekosozyalistler, nüfusçuluk veya maltusçuluk gibi yaklaşımların savunduğu ekolojik sorunlara alt sınıfların ve yoksul ülkelerin nüfuslarının artmasının neden olduğunu ve bu nüfus artışının azaltılarak bu sorunların üstesinden gelenebileceği düşüncesini kabul etmemektedir (Belinsoy, 2017:

307). Malthus yoksulluğun sosyal reformlarla çözülemeyeceğini savunmaktadır. Yoksul halkın doğurganlık nedeniyle daima kaynakları tüketmeye ve sefalet içinde yaşamaya eğilimlidir (Wall, 2015: 126-125).

Kapitalizme karşı Ekososyalistler, modernizmi de kapsayacak şekilde özgürlük ve eşitlik gibi hümanist değerler için savaşmaktadır. Böylece ahlakın tarihsel ve kültürel olarak nasıl inşa edilmesi gerektiği anlaşılacaktır. Ekososyalist büyüme, herkesin eşit yararına dayanan rasyonel ve planlı bir gelişme olmalıdır. Ortak mülkiyet ve demokratik kontrol üzerine temellenen bir toplum sadece kar ve satış amaçlı değil de insanların gerçek ihtiyaçlarını karşılayabilecekleri bir çerçeve sunmaktadır (Pepper, 2003: 218-219).

İnsan merkezilik ile doğa ve insan arasındaki diyalektik ilişkisine ciddi eleştiriler getiren ekososyalizm, insanın doğanın bir parçası olduğu, ondan ayrı olmaması gerektiği düşüncesine dayanmaktadır (Benlisoy, 2017: 308). Ekososyalizm hümanisttir ve insanlar kirletici, açgözlü, saldırgan, aşırı rekabetçi ve vahşiliklerden dolayı suçlu değillerdir. Ekososyalizm, birçok insanın kaygılarını kapsayacak şekilde çevre ve çevre sorunlarını tanımlamaktadır. Çevre sorunlarının giderilmesine yönelik olarak sunulan ekososyalist ilkeler eşitlik, kapitalizmin ve yoksulluğun ortadan kaldırılması, ihtiyaca göre kaynak dağılımı fikrini savunmaktadır (Pepper, 2003: 232-234)

Ekososyalizm, her şeyden önce yaşamın gelişmesi ve korunmasına kendisini adamaktadır. Sermaye, yalnızca ekonomik bir sömürü aracı değil, aynı zamanda ekosistemleri parçalayan bir ölüm meleğidir. Ekososyalizm, sermayenin yıkıcı eylemlerine karşı mücadele etmektedir ve yalnızca alt sınıfların refahını sağlamak için değil, yaşamın kendisi adına mücadele etmektedir. Bununla birlikte ekososyalizm, teknokrasiyi ve ekonomizmi de reddetmektedir. Bunun yerine doğanın iyileşmesine ve yaşamın gelişmesine öncelik veren bir etik, “ekosentrizm” koymaktadır (Kovel, 2008: 7-10). Ekosentrik etik, aslında içsel değerlerin savunulmasını ifade etmektedir. Bu kapsamda dünyayı nakit paraya indirgemeyi ve dünyanın nakit para altında boğulmasını reddetmektedir (Peterson, 2010: 81). Ekosentrik etik, insan ve doğal çevresi arasındaki ahlaki ilişkileri ele alan, çevreye yönelik verilen kararları ahlaki boyutta irdeleyen, doğanın korunması ile birlikte aynı zamanda bireylerin ekolojik yurttaşlık kimliğine sahip olması gerektiğini belirtmektedir. Bununla birlikte ekosentrik etik, insanın çevreye karşı olan sorumluluklarını ahlaki boyutta ele alan bir yaklaşımdır. Ekosentrik etiğin temel amacının ekolojik sorunların çözümüdür (Karakaya ve Çobanoğlu, 2012: 24). Böyle bir perspektif ekolojik krizin ve dolayısıyla iklim krizinin üstesinden gelmek için gereklidir. Ekososyalizm, sermayeye karşı direnişin en derin seviyesidir (Peterson, 2010: 81). Bu çerçevede, sermayenin doğaya yönelik olarak her türlü yıkıcı etkisi, ekososyalistler tarafından ekosentrik yaklaşım temelinde incelenmekte ve çözüm önerileri sunulmaktadır. Ekosentrik etik kapsamında ekososyalizm, insanların kendi çıkarları uğruna doğayı kullanmasına karşı çıkmaktadır. İnsanın evrenin efendisi olduğu inancından vazgeçerek çevrede tüm varlıkların yaşam alanının korunmasına saygı duyan bir ahlaki anlayışa sahip olması gerekmektedir.

Ekososyalizmin temel hedefi; emeği özgürleştirerek ve bunun içsel değerlerini onaylayarak bütünleşik ekosistemler içinde bulunan ve yeni bir form getiren organik bir bahçe, demokratik bir birlik, insanın yaratıcı gücünün serbest bırakılarak kendisinin yeniden yaratıldığı ve ihtiyaçlarının karşılandığı, kapitalist toplumun tüketici dokusundan kurtarıldığı bir toplum kurmaktır. Bu süreç kapitalist ekonominin parçalanması ile ilerleyecektir (Johns, Kovel ve Löwy, 2003: 125). Ekososyalist projenin çekirdeği olan bu kurtuluş olmaksızın karanlıktan çıkmak mümkün değildir. Ekososyalizmin açık bir hedefi vardır: Bu da ekolojik sistemlere saygılı ve hiyerarşik olmayan bir toplum yaratmaktır.

Kapitalist üretim biçiminin unsurlarından olan emeğin kullanım değeri, ekososyalist düşüncede değişim değerine tabii kılınmaktadır. Emek kapitalist zincirlerinden ve insan gücü bağımlılıklarından kurtulmaktadır ve potansiyellerini devam ettirmektedir (Kovel, 2007: 217).

Ekososyalizm; pazar temelli çözümleri, kalkınmacılık ve üretkenliği de eleştirmektedir. Ekososyalizm, kapitalist ve sömürgeci yönlerinden kurtulmak için iyi bir yaşam nosyonunun yerleştirilmesi amacına hizmet eder (Fernandes, 2020: 139).

Ekososyalistler, ekonomik büyüme ve kapitalizmin genişlemesinin yoksulluğu ortadan kaldırmaktan ziyade yoksulluğa neden olduğunu iddia etmektedir. Ekososyalistler için sıfır büyüme ile çevresel zararı azaltmanın bir aracı olarak en yoksulların sorunlarını gidermek için artan üretim ihtiyacı arasında bir çelişki düşünmek tamamen uygunsuzdur. Neoliberal küreselleşme, devletin uzun vadeli mücadelesi, ticari çıkarları çevreyi tahrip etmektedir ve dünya çapında sıradan insanların yenilenebilir kaynaklara erişimini sınırlandırmaktadır (Wall, 2015: 117-118).

Kapitalist üretim biçiminin yol açtığı yıkıcılığa yönelik iyileştirme çabaları ekososyalistler tarafından mevcut sistemi daha da güçlendirdiği düşüncesi ile reddetmektedir. Fakat ekososyalistlerin bu yaklaşımı, günümüzde ciddi boyutlara ulaşan iklim krizi açısından çok yanlış ve tehlikeli bulunmaktadır. Sol yaklaşımlar için geçerli olan ‘bırakın daha kötü olsun, ne kadar hızla dibe çökersek o kadar hızlı çıkarız’ düşüncesi artık ekososyalistler için de geçerlidir. Ekolojik modernleştirici kesimin kapitalist toplumdaki kültürel, ekonomik, toplumsal ve ekolojik normlara dokunmaksızın yukarıdan aşağıya doğru yapılan teknokratik reformlarla ekososyalistlerin savdukları reformlar taban tabana zıttır (Benlisoy, 2012). Ekososyalizmin genel başlıca savlarını ve özelliklerini açıkladıktan sonra ekososyalistlerin sürdürülebilir kalkınma ve yeşil kapitalizme olan yaklaşımını inceleyebiliriz.

3.3. Ekososyalizmin Sürdürülebilir Kalkınma Karşıtlığı ve Yeşil Kapitalizmin Reddi

Sürdürülebilir kalkınma kavramı, 20. Yüzyılda çevreye yönelik kaygıların artması ile birlikte ortaya çıkmıştır. 1960-1970’li yıllarda geleneksel doğanın korunması anlayışından kopmanın gerçekleşmesi ile

küresel ekolojik krizlerin farkındalığı ve önlenmesi kaygısı ön plana çıkmıştır. Bu doğrultuda çevreciler; ekonomik büyüme, batı kültürü, sanayileşme, hızlı nüfus artışı gibi faktörlerin çevre krizlerinin temel nedeni olduğunu ileri sürmüştür. 1972 yılında Roma Kulübü tarafından hazırlanan “Büyümenin Sınırları” adlı rapor, kontrol edilemeyen ve sınırsız büyüme ile sınırlı kaynaklar arasındaki çelişkiyi açıklamıştır. Bu raporda sınırlı doğal kaynaklara uyumlu bir sürdürülebilir ilerleme seçeneklerinin oluşturulmasına vurgulanmıştır (Yeni, 2014: 184).

Ekolojik modernleşme, ekonomik modernleşme ve yeşil kapitalizm savunucuları, kapitalist ekonominin modernleşme olarak adlandırılan sürdürülebilir gelişimi, çevre sorunlarını ele almak ve düzeltmek için bazı araçlar sağlayacağı öngörüsüne bağlı kılmaktadır Roma Kulübü tarafından yayımlanan rapor, üretim ve tüketimin sonsuz genişlemesine dayanan sermaye birikimi tarafından yönlendirilen bir ekonominin sınırlı bir dünyayla çatıştığının altını çizmiştir. Ekonomistlerin kısa vadeli kara dayanan stratejileri çevrenin uzun vadeli sağlığı ile çelişmektedir. 1970’li yıllarda çevre hareketlerinin öne sürdüğü endişelere yanıt olarak Ortodoks iktisatçılar teknolojik yeniliklerin devam etmesini ve doğal kaynakların yerine geçtiği sürece ekolojik bir endişenin bulunmadığını belirterek büyümenin sınırlarını reddetmiştir. Ekolojik modernleşme, ekolojistlerin çalışmalarından yararlanarak “ekolojik krizden çıkmanın tek yolunun modernleşme sürecini ilerletmek” olduğunu ileri sürmektedir. Ayrıca, mevcut ekonomik sistem içinde “ekonominin ekolojikleştirilmesi” ni içermektedir (Foster, Clark ve York, 2010: 251-255). Eksosyalistler için temel sorun, çevrenin yeniden üretiminin pazarın kurallarına uymamasıdır.

İçinde bulunduğumuz yüzyılda yaşanan ekolojik bunalımların temel nedeni kapitalist üretim biçimi tarafından öngörülen ekonomik faaliyetler olmasına rağmen sürdürülebilir kalkınma anlayışının ortaya koyduğu modeller rekabet, tüketim, fayda maliyet ve ekonomik büyüme gibi yapılarla radikal bir değişiklik öngörmemektedir. Bu durum ise sürdürülebilir kalkınma anlayışının kabul edilmez olarak nitelendirilmesine neden olmaktadır. Kapitalizm, kendine özgü krizler ortaya koyan acımasız bir kar arayışı içindedir. Bu durum ise ekolojik krizin çıkış noktasıdır. Bu kapsamda sürdürülebilir kalkınma anlayışı; aslında bir şeyin sürdürülemez olması kaygısıyla ortaya çıkan mevcut sürdürülebilirlik modeli olarak son kaynakların ve rezervlerin de sonuna kadar kullanımına izin veren bir yaklaşımdır. Karı maksimize etme güdüsüne sahip olan kapitalist sistem, ekolojik ve sosyal faaliyetlerden bağımsız olarak adil ve sürdürülebilir bir gelecekle bağdaşmamaktadır (Sweezy, 2004: 25) Bununla birlikte kapitalist sistem, emeğin sömürüsü ve çevrenin sömürüsü arasında bağ kurarak, pazara ve üretici sosyalizme de karşıdır. Ekososyalizm ise piyasa büyümesini ve niceliksel gelişmeye dayanan yıkıcı bir ilerleme fikrini reddetmektedir (Löwy, 2018: 1). Ekososyalist akımın asıl çıkış noktası, doğanın içinde bulunduğu buhran koşullarında kapitalizmin sürdürülemez ve reforme edilmezliğidir.

Ekososyalist akım; kapitalizmin küresel ekolojik sorunları çözebileceği, yönetebileceği, yeşil teknolojinin daha fazla kullanılması ile sürdürülebilir kalkınmanın sağlanacağı gibi mevcut anlayışları ile hesaplaşmaktadır (Benlisoy, 2017: 297). Günümüzde kapitalizm, aşırı şekilde bireyselleşen ve yoğunlaşan bir tüketimi teşvik etmektedir. Bu yaygın tüketim modeli “hiper tüketim” olarak adlandırılmaktadır. Tüketim miktarı artarken aynı zamanda hızı da artmaktadır. Bunun sonucunda doğanın tahribatı da artmaktadır (Benlisoy, 2017: 301-302).

Ekososyalistler için sürdürülebilir kalkınmanın boş ve anlamsız olması şaşırtıcı değildir (Burkett, 2008: 143-201). Bir dizi sistemsel faktörler nedeniyle, kapitalizmin içinden yeni bir akım olarak yeşil kapitalizm ortaya çıkmıştır. Marksizm’in aksine kapitalizmin tamamen değiştirilmesinden ziyade, kapitalizmde bir reformun yapılması gerektiğini öngören bir yaklaşım ortaya çıkmıştır. Kapitalizm, sürekli büyüme odaklı bir yapıda iken yeşil kapitalizm, kar ve büyümenin fosil yakıtlar dışında kalan kaynaklarla gerçekleşmesi gerektiğine endekslenmiştir. Kapitalizm, sürekli bir büyümeye odaklıyken yeşil kapitalizm büyümenin kendisinden ziyade onun fosil yakıtların tüketimine olan bağımlılığını problematize etmiştir. Yeşil kapitalizm, teşvik ve ceza yöntemleri ile alternatif enerji endüstrilerinin karlı hale getirilmesi ile büyüme ekonomilerinin fosil yakıtlardan uzaklaşması gerektiğini öngörmektedir (Kovel, 2007: 10).

Kapitalizmin ikinci çelişkisi olarak adlandırılan üretici güçler ve üretim koşulları arasındaki çelişki; son yıllarda iyice gün yüzüne çıkmaya başlamıştır. Özellikle son 20 yılda yaşanan çok boyutlu krizlerden çıkış için sermaye güçleri, yeşil ekonomi ve insani kapitalizm gibi yollara başvurmuştur. Ekososyalizm ise yeşil kapitalizmi reddeden ekososyalist bir perspektif sunmaktadır (Turhan ve Atay, 2012: 143).

Yeşil kapitalizm, kapitalizmden farklı olarak sürekli büyümeden ziyade fosil yakıtların tüketimine bağımlılığı problematize etmiştir (Ünver, 2017: 13). Ayrıca yeşil kapitalizm, ekosistemlerin ve çevrenin ekonomik değerini vurgulayan ve insanların çevreye olan etkilerini en aza indirmeye çalışan bir kapitalizm formudur. Ekonomik sermaye kavramını doğal sermaye kavramını da içerecek şekilde genişleten yeşil kapitalizm; çevresel kirliliği, doğanın tahribatını ve doğal kaynakların sürdürülemez şekilde kullanımını piyasa başarısızlığının sonucu olarak görmektedir. Yeşil kapitalizm, radikal kültürel, politik ve ekonomik değişiklikler talep etmekten ziyade, özel mülkiyetin, girişimciliğin ve ekonomik büyümenin iyi olabileceği öncülüne dayanmaktadır. Bu yaklaşımı nedeni ile yeşil kapitalizm aynı zamanda “doğal kapitalizm” “serbest piyasa çevreciliği” “mavi-yeşil çevrecilik” veya “eko-kapitalizm” olarak da adlandırılmaktadır (Scales, 2017: 1). Fakat yeşil kapitalizm, baskın ekonomik kurumları korurken, çevresel etkinin azaltılmasına yönelik bir çözüm stratejisi sunuyor mu? Böyle bir anlayışının mantıksızlığı en somut olarak iklim değişikliğine değinmek amacıyla düzenlenen uluslararası konferansın başarısızlığında görülmektedir (Löwy, 2018: 7). Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği

Çerçeve Sözleşmesi kapsamında “Kyoto Protokolü” ile küresel iklim krizine yönelik olarak atılan çözüm adımları sonucunda fosil yakıt kullanımı azaltılarak karbon salımı düşürülmesi hedeflenmiştir. Bu doğrultuda fosil yakıtlar yerine alternatif enerji kaynaklarının kullanılması önerilmektedir. Dünyada gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında sera gazının salımı konusunda fikir ayrılıklarının yaşanması iklim değişikliği ile mücadelenin önünde engel oluşturmaktadır. 2015 yılında yine Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi kapsamında imzalanan “Paris İklim Anlaşması” ile iklim değişikliğinin insan eylemlerinden kaynaklandığı ve insan eylemlerinin hem çevre hem de tüm insanlık için ciddi tehdit oluşturduğu vurgulanmıştır. Bu noktada dünyadaki tüm ülkeler için sera gazı emisyon azaltma uyarıları yapılmıştır. Gerek Kyoto Protokolü gerekse Paris İklim Anlaşması’nda iklim değişikliği ile mücadele için yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanılması ve ormanların korunması vurgulanmaktadır (Kaya, 2020: 170-175). Ancak çevresel sorunları yaratan kapitalist piyasa ekonomisine bağlı olan siyasi güçler çözüm kaynağı olamaz (Löwy, 2018: 7). Ekososyalizmin sürdürülebilir kalkınmaya ve yeşil kapitalizme karşı olduğunu bu şekilde açıkladıktan sonra ekososyalizmin öngördüğü düzenin temel dinamiği olan ekososyalist devrim geniş bir perspektifte inceleyebiliriz.

4. EKOSOSYALİST DEVRİM

Çalışmanın bu bölümünde ekososyalist devrim genel çerçevesi, ekososyalist devrim le yapılması gereken demokratik planlama, öz yönetimli toplum, ekonomik demokrasi ve ekonomik planlama konularına değinilecektir.

4.1. Ekososyalist Devrime Genel Bir Bakış

İnsanlık içinde bulunduğumuz son yüzyılda eşi görülmemiş bir zorlukla karşı karşıyadır. Bu noktada hem gezegendeki çoğu hayatı, uygarlığı ve gelecek nesillerin varlığını tehdit eden ölümcül bir kriz hem de bu krizin teknolojik düzeltmeler, pazar büyümesi, sürdürülebilir kapitalizm yoluyla çözüme girişimleri ile ekolojik krizi görmezden gelme ile karşılaşmaktayız.

Ekososyalist devrim, diğer ayaklanmalardan farklıdır. Tüm üreticilere, kendi üretim araçları üzerinde güç verilmesine karşın, belli bir sınıf öncülüğü olmayacaktır. Bu süreç tamamlandığında devletlerin biçimi ve içeriği gittikçe farklılaşacaktır ve devletin devrilmesi söz konusu olmayacaktır. Sermayenin kanserli işleyişinden kaynaklanan mevcut ekolojik kriz, doğaya yönelik büyük ve küçük tehditler yarattığı için diğerlerinden farklıdır. Dünyayı etkisi altına alan ekolojik kriz resmen gezegensel ekosistemlerin parçalanmasına neden olmaktadır (Kovel, 2008: 7-10).

Mevcut kalkınma sistemi, kapitalizmin yıkıcılığını görmezden gelmektedir. Bu tablo karşısında adil ve sürdürülebilir bir toplum yaratılması

yalnızca sosyal ekolojik bir devrim ile mümkündür (Foster, 2010). Ekolojik kriz karşısında bir devrim gerekirken, aynı zamanda kısa vadeli ve uzun vadeli stratejilerin uygulanması ve ikisinin de birbirini tamamlaması gerekmektedir. Hansen, sanayileşmiş dünyaya yönelik kısa vadeli stratejiler önermektedir. Bunlar; karbon emisyonları mümkün olduğunca hızlı bir şekilde sifira indirilmeli, fosil yakıt tüketiminin fiyatı üretim sürecinde aşamalı olarak artan bir vergi politikası ile istikrarlı olarak artırılmalıdır, ormansızlaşmayı sona erdirmek için ve büyük ölçekli devasa ağaçlandırmayı başlatmak için küresel bir kampanya düzenlenmelidir (Foster, Clark ve York, 2010: 436).

Ekosyalyist devrimin ardındaki itici güç; *Vía Campesina* hareketinin büyümesi, Brezilya'nın MST'si gibi sosyalist örgütler ve Latin Amerika (ALBA ülkeleri) ve Asya'da (Nepal) devam eden devrimlerle damgalanan küresel Güney'deki hareketlerdir. Bu kapsamda 1990'lı yıllardan itibaren tarımda enerjiyi en üst düzeye çıkaran ve doğal sistemleri tehdit eden, gıda üretiminde bir devrim yaratan permakültür tasarımı teknikleri uygulamaktadır (Foster, Clark ve York, 2010: 436). Venezuela ise tarihsel nedenlerden dolayı ekonomik olarak petrol satışına bağımlı bir petrol gücü olmasına rağmen son yıllarda gıda egemenliğinde dramatik kazanımlar da dahil olmak üzere kolektif ihtiyaçlara yönelik bir topluma doğru ilerleyerek olağanüstü başarılar elde etmiştir (Foster, 2010).

Ekosyalyist devrim, uzun vadeli strateji ve eşitlikçi bir toplumun inşasını içermektedir. Sosyalist olmayan gerçek bir ekosyalyist devrim olamaz, ekolojik olmayan gerçek bir sosyalist devrim de yoktur. 21. yüzyılda böyle bir ekolojik ve devrimin en önemli unsuru Marx'ın belirttiği gibi gerçekten radikal bir sürdürülebilirlik anlayışının yerleştirilmesine bağlıdır (Foster, Clark ve York, 2010: 436).

İnsanlığın doğa ile olan ilişkisinin ani ve kapsamlı bir değişimin gerçekleşmesini tanımlayan ekosyalyist devrim, ekolojik krizlerin çıkış yolunu oluşturmaktadır. Ekosyalyist düşünce kapsamında ekosyalyist devrim iki şekilde gerçekleşmektedir. (Foster, 2009: 122-123).

- Eko-endüstriyel devrim ya da ekolojik modernizm daha verimli enerji sistemleri gibi teknolojik yollarla sürdürülebilir bir kapitalist büyümenin toplumda yerleştirilmesidir. Bu yaklaşım teknoloji dışında toplumsal örgütlenmede kapsamlı bir değişiklik, sermayenin çılgınca birikim hedeflerinden sapılması gerektiğini savunmaktadır.
- Gerekli olduğunda elbette alternatif teknolojiyi benimseyen fakat asıl olarak insanın doğa ile olan ilişkisini ve var olan egemen toplumsal üretim ilişkilerinin dönüştürülmesini hedefleyen daha radikal bir ekolojik toplumsal düzenin yani kapitalist düzenin mantığından farklı olarak üretim, dağıtım ve tüketim biçiminin artık eşitlikçi ve komünal şekilde sağlanması gerekmektedir. Böyle bir

değişimin yapılmasındaki temel amaç, daha organik ve sürdürülebilir bir toplumsal ekolojik ilişkinin oluşturulmasıdır.

Yeşil ekososyalist devrim düşüncesi, toplumsal katılımı sınırlandırmak yerine değişimi teknokratlarla değil, toplumsal katılıma ve toplumun ekonomiye katılımına dayanmaktadır. Bununla birlikte ekososyalist devrim yalnızca teknolojik değişimle mümkün olamaz. Fosil enerji kaynaklarının tercih edilmesi aslında bu kaynakların mülkiyetinin kime ait olduğu, kim tarafından üretilip denetleyeceği önemlidir (Belinsoy, 2017: 324). Ekososyalist devrim hakkında genel bir bilgi verdikten sonra ekososyalist devrimin gerçekleşmesinde önemli bir aşama olarak kabul edilen demokratik planlamayı daha geniş bir perspektifte inceleyebiliriz.

4.2. Demokratik Planlama

Ekososyalizm, toplumsal ihtiyaçları karşılayan ve ekolojik dengeyi koruyan bir politika oluşturulmasını önermektedir. Bu politika da parasal olmayan ve ekonomi dışındaki ölçülere dayanılarak hazırlanmalıdır. Üretim imkânlarının kamu tarafından kontrolü ve ekolojik dengelerin korunmasını hesaba katan demokratik bir planlama kaçınılmazdır. Bunlar ekososyalizmin iki ayağını oluşturmaktadır. Bu ilkelere uygun olarak yatırım, tıpkı ekolojik değişim gibi kamu düzeninin kararlarından çıkacaktır ve toplumun ortak iyiliğine hizmet edilmek isteniyorsa bu iki uzmanlık alanı bankalar ve kapitalist şirketlerin elinden alınacaktır (Löwy, 2014: 39).

Demokratik planlama ile hükümetler, siyasi partiler, planlama kurulları, bilim insanları teknokratlar, ya da bireyler öneride bulunabilir. Bununla birlikte katılımcılar insiyatif sunulabilir ve insanları etkilemeye çalışabilir. Ayrıca çok partili sistemde bu tür öneriler hiçbir zaman oybirliği sağlanamaz. İnsanlar birçok tutarlı seçenek arasında kendi tercihlerini belirleyecektir. Böylece karar alma gücü çoğunluğun elinde olacaktır (Mandel, 1991: 209).

Kısmi reformlar yetersizdir, bu nedenle karın mikro rasyonalitesinin toplumsal ve ekolojik makro rasyonalite ile ikame edilmesi gerekmektedir. Bu durum ise gerçek bir medeniyet değişimi ile mümkündür. Mevcut enerji kaynaklarının yerine yenilebilir enerji kaynaklarının kullanılması, köklü bir teknolojik yönlendirme ile gerçekleşebilir. Ancak bu noktada ekososyalizm, her şeyin küçülmesini istediği bir dünya tahayyül etmemektedir. Ekososyalizm bazı unsurların tamamen yok olmasını, bazılarının küçülmesini ve bazılarının da büyümesini istemektedir. Yani, ekososyalistler nicel-sayısal mantığın kırılarak niteliksel mantığın geçerli olmasını istemektedir (Löwy, 2015).

Sosyalist planlama, her bir karar aşamasında çoğulcu ve demokratik tartışma üzerine temellendirilmelidir. Planlama organlarının delegeleri siyasi parti ya da platformlar aracılığı ile seçilmektedir ve ilgili herkese farklı öneriler sunulmaktadır. Temsili demokrasi, insanların farklı öneriler arasında doğrudan seçmelerine olanak sağlayan doğrudan demokrasi tarafından

zenginleştirilmeli ve iyileştirilmelidir. Planlamanın demokratik niteliği, rolleri karar vermek değil genellikle farklı hatta zıt pozisyonları kalıcı hale getirerek kamudaki bilgilendirme ve tartışmalara katkı sağlamak üzere uzmanların katılımı ile ters düşmemektedir (Löwy, 2014:45).

Kapitalist sistemin yıkıcı ilerlemesinden sosyalizme geçiş (demokratik planlamaya) tarihi bir süreçtir. Toplumun, kültürün ve zihniyetlerin devrim niteliğinde cesur dönüşümüdür ve siyaset inkâr edilemez bir şekilde bu sürecin kalbinde yer almaktadır. Ancak böyle bir devrim, geniş bir halk kitlesinin desteği olmaksızın toplumsal ve siyasal yapılarda değişimi sağlayamaz. Bu değişim süreci sadece yeni bir üretim tarzı ve eşitlikçi-demokratik bir toplum yaratmaz, aynı zamanda başka bir yaşam tarzı da doğurmaktadır. Reklamla pompalanan yüzeysel tüketim alışkanlıklarıyla ve çevreyi tahrip eden gereksiz sınırsız üretimle para imparatorluğunun ötesinde gerçek bir ekosyazalizt medeniyete ulaşmak mümkündür (Löwy, 2015: 15). Demokratik planlama; demirden kafeslerden kurtulmak için gerekli bir alıştırmadır (Löwy, 2014: 42).

Demokratik planlama ile çalışma koşulları, ücret ve boş zaman; tarım ve üretim araçları, meta fiyatları, enerji kaynakları, ulaşım, etik ve ahlaki düzenleme, reklam endüstrisine son verme, gerçek ihtiyaçlara yönelme gibi birçok alanda kapitalist sistemin özellikleri kırılarak söz konusu alanın yeniden yapılandırılmasına yönelik öngörüler belirtilmiştir. Aşağıda söz konusu alanlarda yapılması gereken değişimler açıklanmıştır.

Çalışma Koşulları, Boş Zaman ve Ücret: Eşit çalışma koşulları ve ücretle tam istihdamın aktifliği sağlanmalıdır. Böyle bir eşitlikçi vizyonun oluşturulmasının temel amacı işçi sınıfının üretici güçlerin yapısal dönüşümünde destek vermesini sağlamaktır. Serbest zaman artışının sağlanması diğer bir hedeftir. Planlama ve emek süresinin azaltılması aslında Marx'ın öne sürdüğü "özgürlük krallığı"na gidişattır. Serbest zamanın artması çalışanların demokratik yönetime ve tartışmalara katılmaları açısından önem taşımaktadır. Demokratik planlama ile yerel restoranları, dükkânları, zanaat işletmelerini etkileyecek şekildeki küçük kararlara değil, büyük ölçekli ekonomik planlamaya odaklanılmaktadır. Örneğin, bir fabrikayı otomobil üretmekten otobüs ve tramvay üretmeye dönüştürme kararı bir bütün olarak toplum tarafından alınacaktır, ancak işletmenin iç organizasyonu ve işleyişi çalışanları tarafından demokratik olarak yönetilecektir. Çoğulcu ve demokratik tartışma; partiler, platformlar ve diğer siyasi hareketler aracılığı ile halka farklı alternatifler sunacaktır (Löwy, 2018: 1-2).

IMF ve Dünya Bankası'nın Güney ülkelere dayattığı kitlesel işsizlik, sosyal güvenlik ağlarının yok edilmesi, ihracat için tarımın terk edilmesi ve doğal kaynakların yok edilmesi gibi dramatik sosyal ve ekolojik sorunlara karşı doğuran ultra liberal ve borç sistemine karşı mücadele, işsizliğe çözüm olarak ve mal biriktirmektense boş zamana değer veren, çalışma saatlerinin azaltılmasına yönelik düzenlemeler yapılmalıdır (Kovel ve Löwy, 2005: 51-52).

Sürdürülebilir, eşit bir toplum yaratma vizyonu aslında mevcut toplumsal mücadeleyi de tanımlamaktadır. Yalnızca bireylerin hayatta kalmalarına yönelik değil, aynı zamanda insanın özgürlüğünün sağlanması için de ekososyalist devrimin gerekli olduğu ileri sürülmektedir (Burkett, 2005: 35).

Tarım ve Üretim Araçları: Demokratik planlama; öncelikle Güney’de olduğu kadar Kuzey’de de endüstriyel tarımın anti ekolojik yöntemlerine son vermek için beslenme, kolektif çiftlikler, kooperatifler vb. şekilde örgütlenen biyolojik tarımı ele almalıdır (Löwy, 2015: 87). İlk yapılması gereken toplumsal ortak yararın sağlanması amacıyla üretim araçlarının kontrolünün kapitalist işletmelerden ve bankalardan alınmasına imkân sağlayan teknolojik değişim ve yatırım yönelik kararların alınmasıdır (Löwy, 2005: 19). Üretim araçlarının kamu tarafından kontrol edilmesi ve demokratik planlama olmadan alternatif bir dünya tasarlanamaz. Üretim ve tüketim kararlarının ekolojik kriterler ekseninde demokratik ve çoğulcu bir müzakere sonunda belirlenmesi gerekmektedir (Belinsky, 2017: 323).

Meta Fiyatları ve Kullanım/Değişim Değeri: Meta fiyatları, arz talep kanuna göre değil de toplumsal, ekolojik ve siyasal ölçütlere göre belirlenecektir. Toplum karar alma özgürlüğünü ele almaktadır (Löwy, 2014: 42). Ekososyalizmde, paranın mübadeleye imkân tanıyan karakteri korunurken, diğer işlevler tamamen ortadan kalkacaktır. Mevcut malların satış değerinin belirlenmesinde kar oranı ve maliyet açısından bir hesaplama yapılırken, ekososyalist değişim ile malların değerinin belirlenmesinde “fiili kullanım değeri ile tam anlamıyla gerçekleştirilmiş kullanım değeri” arasındaki fark belirleyici bir unsur olacak ve bu fark ekolojik bir fiyatta yansıma bulacaktır (Kovel, 2005: 279-305).

Enerji Kaynakları: Kömür ve petrol gibi fosil yakıt kullanımının ve bu yakıtlarla sağlanan elektrik üretiminin sonlandırılması gerekmektedir. Ardından ekolojik kaynaklar üzerinde durulmalıdır. Su, güneş ve rüzgâr vb. enerji kaynakları ile kapitalist toplumlarda göz ardı edilen güneş enerjisi demokratik planlama kapsamında ileri kalkınma vb. araştırmalara konu olmalıdır (Turhan ve Atay, 2012: 144).

Ulaşım: Kentler ve taşraları boğan ve kirleten yol taşımacılığına ve özel araçlara alternatif olarak trenler, metrolar, otobüsler vb. araçların ücretsiz olması ve toplu taşımının desteklenmesi gerekmektedir (Kovel ve Löwy, 2005: 51-52). Avrupa’nın gelişmiş şehirlerinde halkın büyük bir kısmının özel araçlarının kullanımını yönetim aşamalı olarak sınırlandırılmıştır ve bunun yerini toplu taşımaya yönelik olarak otobüs ve tramvay almaktadır. Avrupa’da olduğu gibi ekolojik krizin yoğun olarak görüldüğü yerleşim yerlerinde yolcu ve yük taşımacılığında tren önerilmelidir (Foster, Clark ve York, 2010: 438).

Reklam Endüstrisine Son Verme: Reklam endüstrisi göz göre göre ve zorlayıcı bir şekilde tüketim alışkanlıklarına doğrudan katkı sağlamaktadır. Demokratik planlama çerçevesinde reklam konusunda karar verilmelidir. Beşeri herhangi bir yararı olmayan bir üretim yolu olan reklam,

reel toplumsal ihtiyaçları da karşılamamaktadır. Reklamlar sokaklarımızı, post kutularımızı, televizyon ekranlarımızı, gazetelerimizi ve manzaralarımızı kurnazca sürekli ve saldırgan bir şekilde işgal etmiştir. Burada söz konusu olan yalnızca beşeri açıdan yararsız bir üretim dalı olması değil, aynı zamanda reel toplumsal ihtiyaçlara karşılık gelmemesidir. Kapitalist piyasa ekonomisinde reklam vazgeçilmez bir boyuta sahip olsa da sosyalizme geçiş toplumunda bir yeri olmayacaktır (Löwy, 2015: 45).

Gerçek İhtiyaçlara Yönelme: Gıda, su, üretim, barınma, kıyafet gibi vazgeçilmez ihtiyaçlardan başlamak üzere gerçek ihtiyaçlara yönlendirmek için yapay ihtiyaçlara dayanan mamullerin üretimine dayanan kapitalizmin iflasının son bulması gerekmektedir. Toplumdaki sınıf ve kimlik farklılıklarını dikkate almaksızın insanın yalnızca doğaya hükmeden bir canlı parçası olarak görülmemelidir. Bunun yerine insan, bütün eylemleri ile dönüştürülmeye çalışılan bir var oluş olarak ele alınmalıdır (Löwy, 2014: 31-34).

Toplumda kaynaklar ihtiyaca göre dağıtılmalı, bu kapsamda da öncelikle eğitim, rekreasyon, hastane hizmetleri, kamu hijyeni, sanat, gıda üretimi, kırsal ve kentsel ortamlar ve genel olarak kolektif ihtiyaçlar üzerine odaklanmak gerekmektedir. Kaynakların bireylerin yeteneklerine göre değil de ihtiyacına göre dağıtılması, gerektiği ifade edilmektedir. Yatırımlar sermaye birikimine yönelik değil de toplumun kolektif gelişimi ve yaşam kalitesi üzerinde olması gerektiği vurgulanmaktadır (Foster, 2010). Demokratik planlamayı ve demokratik planlama kapsamında yapılması gereken çok boyutlu düzenlemeleri bu şekilde açıkladıktan sonra ekosyalyist devriminin önemli aşamalarından olan özyönetimci toplumu inceleyebiliriz.

4.3. Özyönetimci Toplum

Özyönetim, insanların üretim ve tüketim kararını ortak bir şekilde verdiği ve yaşamlarını kendi özgür iradeleri ile belirledikleri bir yaşam tarzını ifade etmektedir. Başka bir ifade ile yaşanabilir bir dünya için vazgeçilmez olan özyönetim, insanların yaşam şeklini belirleyen tüm kararların demokratik ilkeler doğrultusunda ve herhangi bir dayatma olmaksızın alınmasına gönderme yapmaktadır. Batı dillerinde özyönetim, “işletme ve fabrikalardaki yönetim işlevlerinin oradaki çalışanların katkıları ile gerçekleşmesi” ile ifade edilmektedir (Gündüz, 1994: 23). Kapitalist sistemin çalışanlara dayatmış olduğu yabancılaşmanın aşılması amacıyla öne sürülen bir yaklaşım olan özyönetim; “insanın kendi kendini yönetme” ilkesi çerçevesinde ilk kez 1963 tarihli Yugoslavya Anayasası’nda yer almıştır ve ilk kez Eski Yugoslavya’da uygulanmıştır (Ünsal, 2006: 37). Bu doğrultuda Yugoslavya’da yönetim kararlarının çalışanlar ve yöneticiler tarafından ortak olarak alınması şeklinde özyönetim uygulamaları mevcuttur. Ancak, Yugoslavya’da özyönetim yalnızca, işletme yönetiminde değil toplumsal yaşamın her alanını kapsayacak şekilde uygulanmaktadır. Bu

çerçevede bakıldığında özyönetim, temsili demokrasi yerine doğrudan demokrasiyi gerçekleştirme çabalarının bir parçasıdır (Gündüz, 1994: 23).

Özyönetim düşüncesinin temelinde genellikle Marx'ın sosyalist bir topluma geçişte tasarladığı “proloterya diktatörlüğü” ve “özgür üreticiler birliği” gibi kavramlar yer almaktadır. Proloterya diktatörlüğü ve özgür üreticiler birliği kapsamında Marx, özyönetimde ekonomi ve siyasetin ayrılmaz bir ikili olduğunu vurgulamaktadır. Bu noktada Marx, özyönetim ile işletme içinde ve ekonomik yaşamla sınırlandırılan düşünsel görüşün yıkılmasına öncülük etmektedir. Marx, kapitalist toplumdan komünist topluma geçiş sürecinde devrim aracılığı ile proleterya diktatörlüğünün gerçekleşeceğini ifade etmektedir. Bu diktatörlük Marx'a göre sınıfsız topluma geçişi teşkil edecektir (Işıklı, 1983: 50). Ekososyalistler; özyönetim kapsamında üretici güçlerin özgürleştirilmesi, üretici birliğin kurulması ve üretim araçlarının herkesin ulaşabileceği şekilde bir mülkiyet ilişkisinden kurtulması gerektiğini savunmaktadır. Üreticilerden oluşan bu birlik, ekonomik veriler ekseninde değil, doğaya zarar vermeyen bir kolektif üretim sürecini elinde tutmalıdır. Fakat bunun sağlanabilmesi öncelikle demokratik, öz yönetimi ve enternasyonal bir ekolojik sosyalizmin sağlanması ile mümkündür. Ekososyalistlerin, ekolojik krize yönelik verdiği emek mücadelesi aynı zamanda emeğin ve doğanın özgürleşmesini sağlayan bir mücadeledir. 21. yüzyılda ekolojik eleştirileri dikkate alarak ve barbarlık toplumuna karşı öz yönetimi bir toplumun oluşturulması için, emek ve doğa sömürsünün ortadan kaldırılması gerekmektedir (Özlüer, 2009).

Özyönetim uygulamaları ile demokratik planlamanın birbiri ile çelişmediğini ve birbirini tamamlayıcı nitelikte olduğunu söyleyebiliriz. Özyönetimlerin daha fazla kurumsallaşmasını sağlayabilecek tek alternatif ekonominin demokratik planlamasıdır. Özyönetim, birimlerince organize edilen bir merkezi planlama, aynı zamanda bireylerin karar alma süreçlerine aktif katılımını sağlayacaktır. Burada da demokratik planlarda katılım kanallarının açık olması ve uygulama süreçlerinin esnek olması gerekmektedir. Demokratik planlama, bu kapsamda gerçek demokrasinin oluşturulabilmesi için yalnızca bir araç olarak kurgulanmalıdır (Akçay, 2015). Özyönetimi toplum hakkında bilgi verdikten sonra son olarak ekonomik demokrasi ve ekonomik planlamayı inceleyebiliriz.

4.4. Ekonomik Demokrasi ve Ekonomik Planlama

Ekonomik demokrasi, siyasi alandaki katılım ve özyönetim talebinin ekonomik alana aktarılmasını ifade etmektedir. Siyasi katılımın farklı düzeyleri olduğu gibi ekonomik katılım düzeyleri de farklı olabilir. Bu kapsamda işyeri veya üretim organizasyonunun belirlenmesi şeklinde farklı düzeylerde olabilir. Üretimin temel amacı; toplumun ihtiyaçlarının karşılanması, bu üretim sürecinde ortaya çıkan değerlerin işçi için yabancılaşan bir güç olmaktan çıkarılması ve sosyal artığın kurtarılmasına yönelik kolektif şekilde karar verilmesidir. Söz konusu amaç, ekonomik demokrasinin temel unsurudur. Ayrıca, yalnızca üretimin değil, üretilenlerin

de bölüşüm şeklinin belirlenmesi de ekonomik demokrasi kapsamında değerlendirilir (Akçay, 2015). Ekonomik demokrasinin sağlanması ile ekolojik sürdürülebilirlik sağlanacaktır. Nicel ekonomik büyüme tamamen reddedilerek, ekonomik faaliyetlerin ölçüğü ekosistemin kendisini yeniden üretme ritmiyle tutarlı hale getirilecektir (Benlisoy,2017: 323).

Ekonomik planlama, ekonomik demokrasinin uygulanması ve hayata geçirilmesinde başlıca araçlardan biridir. Ekonomik demokrasi, ekonominin demokratik bir şekilde planlanması ile sağlanabilecektir. Ekolojik krizin karşısında ekonomik planlama artık bir zorunluluk haline gelmektedir. İçinde bulunduğumuz dönemde ekonomik planlamanın hataya geçirilmesi; ekonomik planını bir demokrasi planı olmasına sağlamak teknolojinin gelişimi dikkate alındığında eski dönemlere oranla daha mümkündür. Ekonomik planlama, rasyonel bir çıkış noktası olarak nitelendirildiğinde ekonomik ve ekolojik krizlerin etkisi azalacaktır. Ekonomik planlama yalnızca iktisadi açıdan değil siyasi açıdan da çok daha yaşanabilir bir dünya için temel bir araç olarak görülmektedir. Küresel iklim değişikliği gibi ekolojik krizlerin çözümü için elimizde olan yegâne alternatiflerden biridir (Akçay, 2015).

Sonuç

Dünya genelinde hâkimiyet kuran kapitalist sistem, gezegenin sakinlerine onarılamaz felaketlerin uzun bir listesini getiriyor. Kapitalizm çevreyi bir metaya dönüştürmektedir. Bu durum ise çevresel hasarlara neden olmaktadır. Yeşil kapitalizm, doğayı bir meta olarak görmekte ve çevreyi bozmaya devam etmektedir. Toplumsal yaşamın varlığını oluşturan koşulların yıkılması pahasına sermaye son yüzyılda doğaya rağmen büyümektedir. Sermayenin emek ve doğa üzerinde kurduğu tahakküm, ekolojik krizi tetiklemektedir. Ekosozyalizm, ekolojik krizin kökeninde kapitalist düzenin ve bu düzenin temel güdülerinin bulunduğu savına dayanmaktadır.

Ekosozyalizm, ekolojik düşüncede yeni bir fenomen olmasına rağmen entelektüel köklerini Marx ve Engels'in düşüncelerine dayandırmaktadır. 19. yüzyılda ortaya çıkmaya başlayan çevre sorunları, bugünkü kadar ön planda değildir. Bu nedenle ilk dönemlerde ekolojik endişeler Marx ve Engels'in çalışmalarında merkezi olarak yer bulamamıştır. Ancak Marx ve Engels'in eserlerinde kapitalizmin doğal çevre üzerindeki yıkıcı etkisi nedeniyle söz konusu bu sisteme ekolojik ve sosyalist bir alternatifin geliştirilmesi düşüncesine yer verilmiştir.

Ekosozyalistler için piyasanın özünde bulunan kar mantığı ve mevcut sosyalizm içinde yer alan bürokratik otoriterizm mantığı, doğal çevrenin korunmasına yönelik düşüncelerle uyumsuzluk göstermektedir. İşçilerin ve örgütlerin içinde yer aldığı sistemin radikal dönüşümü için yepyeni bir sosyalist ve ekolojik toplumun kurulması gerektiği vurgulanmaktadır.

Ekosozyalizm, bütün dünyayı kuşatan kapitalizmin, ekolojik krizin üstesinden gelmesinin mümkün olmadığını savunmaktadır. Bu kapsamda

toplumdaki üretim ve tüketim kararlarının ekolojik kriterlerin ekseninde demokratik ve çoğulcu bir müzakere sürecinin ardından belirlenmesi gerektiğini savunmaktadır. Kapitalizmin doğayı hoyratça sömürmesinin ortadan kaldırılmasına yardımcı olacak demokratik planlama ile reklam endüstrisi gibi hiper tüketimi teşvik eden mekanizmalara son verilmek amaçlanmıştır. Sermayenin ekolojik krize çözüm üretmesini beklemek boşunadır. Son yüzyılda yaşanan ekolojik krizler karşısında acil bir çözüm planı gerekmektedir. Kapitalizmin yarattığı krizden ancak, bu krizden etkilenen tüm kurbanların mücadelesi ile çıkılabilir. Bu kapsamda doğaya ve emeğe sahip çıkan kitle mücadelelerinin başlaması gerekmektedir.

Ekososyalist düşüncenin asıl hedeflediği radikal toplumsal dönüşüm, ekososyalist devrim ile gerçekleşecektir. Ekososyalist devrimin unsurlarından biri olan demokratik planlama ile çalışma koşulları ve ücret; tarım ve üretim araçları, ulaşım ve enerji kaynakları, meta fiyatları, reklam endüstrisine son verme, gerçek ihtiyaçlara yönelme gibi konularda yapılacak düzenlemelerle kapitalist sistemin etkilerinin ortadan kaldırılmasına yönelik adımlar atılmalıdır. Bu alanlarda yapılacak düzenlemelerle kapitalist sistemin toplumsal hayat üzerindeki izdüşümleri ortadan kaldırılacak ve radikal bir toplumsal dönüşüm gerçekleştirilecektir. Ekososyalist devrim kapsamında özyönetimci bir toplumun oluşturulması öngörülmektedir. Özyönetimin temelinde çalışanların demokratik ve ortak bir şekilde yönetime katılımları yer almaktadır. Özyönetimin uygulanmasıyla; çalışanlar, makinenin bir uzvu olmaktan çıkacaktır, çalışanlar uzmanlık alanlarına göre işlerde çalışabilecektir, çalışma koşullarının ve ortamının belirlenmesine yönelik kararlar kolektif olarak alınacaktır ve alınan kararlara katılım imkânı sunulacaktır. Özyönetim, özellikle kapitalist sistemde çalışanların karşı karşıya kaldığı yabancılaşmanın ortadan kaldırılmasında etkili bir mekanizma olarak görülmektedir.

Ekososyalist devrimin unsurların olan ekonomik demokrasi ve ekonomik planlama ile ekolojik krizler karşısında uygulanabilecek ekonomik alternatiflerin neler olduğunu ifade etmektedir. Ekonomik demokrasi siyasi alandaki katılım ve özyönetim talebinin ekonomik alanda sağlanması gerektiği düşüncesine dayanmaktadır. Ekonomik demokrasinin sağlanması ile ekolojik sürdürülebilirlik sağlanacak ve nicel ekonomik büyüme anlayışından tamamen vazgeçilecektir. Ekonomik demokrasinin uygulanması için ise ekonomik planlama şarttır. Ekonomik planlama dünyada iktisadi ve siyasi düzenin sağlanmasında önemli bir araçtır.

Kaynakça

Adorno, T. W. ve Horkheimer, M. (2014) *Aydınlanmanın Diyalektiği*, İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Antal, A. (2018). New Agenda For Eastern European Left Ecosocialism İn The 21st Century From The Perspective Of Eastern Europe, prepared

for Marx200: Politics – Theory Socialism. Conference organized by Rosa Luxemburg Stiftung, 2-6 May, Berlin, Germany, ss. 1-20.

Akçay, Ü. (2015). Ekonomik Demokrasi Ama Nasıl? Planlama Yeniden - <https://baslangicdergi.org/ekonomik-demokrasi-ama-nasil-planlama-yeniden/> (Erişim Tarihi: 15.04.2020).

Altıok, M. (2014). “Ekolojik Kriz, Kapitalist Birikimin Sürdürülebilirliği, Gelecek ve Ütopya”. *İktisat Politikası Araştırmaları Dergisi* 1(1), ss. 81–98.

Baykal, N. S. (2014). *Marksist Ekoloji Sistem Karşıtı Siyasal Öğrenme Olanakları*, (Edt. N.S.Baykal, A. Ural ve Z. Alica) , Eleştirel Eğitim Seçkisi, Pegem Akademi Yayınları: Ankara, ss. 68-86.

Benlisoy, S. (2012). Kaybedecek zaman yok: Ekosozyalist devrim Hemen Şimdi! <https://yesilgazete.org/blog/2012/08/22/kaybedecek-zaman-yok-ekolojik-devrim-hemen-simdi-stefo-benlisoy/> (Erişim Tarihi: 20.05.2020).

Benlisoy, S. (2017), *Ekosozyalist Alternatif ve Ekosozyalist devrim*, (Edt. O. İmga ve H. Olgun), Yeşil ve Siyaset, Ankara: Liberte Yayınları, ss. 295-330.

Burkett, P. (2001). Marx's Ecology and the Limits of Contemporary Ecosocialism", *Capitalism Nature Socialism*, 12, pp.126-133.

Burkett, P. (2005). "*Kapitalizm, Doğa ve Sınıf Mücadelesi*", Gri-Yeşil-1, İstanbul: Çalışanlar Basın Yayın, ss.55-65.

Burkett, P. ve Foster, J.B. (2006). *Metabolism, Energy and Entropy in Marx's Critique of Political Economy*. Monthly Review Press. New York.

Burkett, P. (2008) . *Markizm ve Ekolojik İktisat: Kızıl ve Yeşil Bir Ekonomi Politiğe Doğru*, (Çev. E. Güniçer), İstanbul: Yordam Yayınları.

Clark, B. ve York, R. (2015).Çatlaklar ve Değişimler: Çevre Krizlerinin Kökenine İnmek, (Der. H. Tanıttıran), Marx, Doğa ve Yıkımın Ekolojisi İstanbul: Kalkedon Yayınları, ss.67-84.

Dobrovolski, R. (2015). *Marx'ın Ekolojisi ve Bitki Örtüsü*, (Der. H. Tanıttıran), Marx, Doğa ve Yıkımın Ekolojisi, İstanbul: Kalkedon Yayınları, ss.39-53.

- Engels, F. (2013). *Konut Sorunu*, (Çev. T. Genç), Ankara: Alter Yayınları.
- Fernandes, S. (2020). "Ecosocialism from the Margins, NACLA Report on the Americans", 52 (2), ss. 137-143.
- Foster, J. B. (2000). *Marx's Ecology, Materialism and Nature*, , New York: Monthly Review Press.
- Foster, J. B. (2008). Ecology and the Transition from Capitalism to Socialism,
<https://monthlyreview.org/2008/11/01/ecology-and-the-transition-from-capitalism-to-socialism/> (Erişim Tarihi: 14.06.2020).
- Foster, J. B. (2009). *Ekososyalist devrim*, New York: Monthly Review Press.
- Foster, J. B. (2010). Why Ecological Revolution?,
<https://monthlyreview.org/2010/01/01/why-ecological-revolution/> (2010) (Erişim Tarihi: 15.05.2020).
- Foster, J. B. (2015). *Kapitalizm ve Felaketin Birikimi*, (Der. H. Tanıttıran), Marx, Doğa ve Yıkımın Ekolojisi İstanbul: Kalkedon Yayınları, ss.91-117.
- Foster, J. B. ve Burkett, P. (2004) "Ecological Economics and Classical Marxism," *Organization & Environment* 17, 1, ss. 32–60.
- Foster, J. B., Clark, B. ve York, R. (2010). *The Ecological Rift Capitalism's War On The Earth*, , New York: Monthly Review Press.
- Foster, J. B. ve Burkett, P. (2016): *Marx and the Earth: An Anti-Critique*. Bosoton: Brill.
- Görmez, K. (2003). *Çevre Sorunları ve Türkiye*, Ankara: Gazi Kitabevi.
- Gündüz, N. (1994). Yönetime Katılma ve Uygulamaları, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Işıklı, A. (1983). Kuramlar Boyunca Özyönetim ve Yugoslavya Deneyi. İstanbul: Alan Yayıncılık.
- Johns, D., Kovel, J. ve Löwy, M. (2003). "Has Ecosocialism Passed on the Tough Questions?", *Capitalism Nature Socialism*, 14 (2), ss. 120-128.

- Kalyon, K. (2005). *Marksizmde Doğa ve Tarih*, Gri-Yeşil-1, İstanbul, Çalışanlar Basın Yayın, ss. 19-36.
- Kaya, H. E. (2020). Kyoto'dan Paris'e Küresel İklim Politikaları, *Meriç Uluslararası Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 4 (10), ss.165-191.
- Karakaya, Ç. ve Çobanoğlu E. O. (2012). İnsanı Merkeze Alan (Antroposentrik) ve Almayan (Nonantroposentrik) Yaklaşımlara Göre Eğitim Fakültesi Son Sınıf Öğrencilerinin Çevreye Yönelik Bakış Açılımları, *Türk Fen Eğitimi Dergisi*, 9 (3), ss. 23-35.
- Kovel, J. (2005). *Doğanın Düşmanı, Kapitalizmin Sonumu, Dünyanın Sonumu?*, İstanbul: Metis Yayınları.
- Kovel, J. (2007). *The Enemy Of Nature The End Of Capitalism Or The End Of The World?*, | New York: Fernwood Publishing.
- Kovel, J. (2008), "Ecosocialism, Global Justice, and Climate Change", *Capitalism Nature Socialism*, 19 (2), pp. 4-14
- Kovel, L. ve Löwy, M. (2005). *Ekosozyalist Manifesto*, Gri-Yeşil-1, İstanbul: Çalışanlar Basın Yayın, 37-41.
- Löwy, M. (2005). "What is Ecosocialism?", *Capitalism Nature Socialism*, 16 (2), pp.15-24.
- Löwy, M. (2014), *Ekosozyalizm*, Ankara: Epos Yayınları.
- Löwy, M. (2015). *Ecosocialism A Radical Alternative to Capitalist Catastrophe*, Illinois: Haymarket Books Chicago.
- Löwy, M. (2015). Radikal Bir Alternatif Olarak Ekosozyalizm, <https://www.e-skop.com/skopbulten/radikal-bir-alternatif-olarak-ekosozyalizm/2485> (Erişim Tarihi: 12.06.2020).
- Löwy, M. (2018). Why Ecosocialism: For a Red-Green Future, Michael Löwy, Great Transition Initiative (October 2018), <https://greattransition.org/publication/why-ecosocialism-red-green-future>. (Erişim Tarihi: 12.06.2020).
- Löwy, M. (2019). Neden Ekosozyalizm: Kızıl-Yeşil bir Gelecek İçin, (Çev: S. Güneş), <https://gazeddakibris.com/neden-ekosozyalizm-kizil-yesil-bir-gelecek-icin-michael-lowy/> (Erişim Tarihi: 15.06.2020).

- Macdonald, B. (2004). William Morris and the vision of Ecosocialism, *Contemporary Justice Review*, 7 (3), pp. 287-304.
- Mandel, E. (1991), *Power and Money*, Londra: Verso.
- O'Connor, James. 1989. "Uneven and Combined Development and Ecological Crisis: A Theoretical Introduction," *Race and Class*. Vol.20, January/March
- O'Donnell, P. (2020) Toward Green Socialist Democracy (Ecosocialism): A Reading Guide, ss.1-7, https://www.academia.edu/41164618/Toward_Green_Socialist_Democracy_Ecosocialism_A_Reading_Guide (Erişim Tarihi: 20.05.2020).
- Özbek, S. (2020). Marx ve Ekoloji, *Enternasyonal Sosyalizm*, Sayı 7, ss. 59-62.
- Özlüer, F. (2008). Bütün Mümkünlerin Kıyısındaız Ekososyalist Bir Kır Kent Hareketine Doğru, *Planlama TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayını*, 42 (1-2), ss.39-52.
- Özkaya-Özlüer, I. (2009). Ekososyalizm Nedir? Ne Değildir?, <http://www.ekolojistler.org/ekososyalizm-nedir-ne-degildir-ilgin-ozkaya-ozluer.html>
<http://www.sdyeniyol.org/index.php/ekososyalizm/200-ekososyalizm-nedir-ne-deildir-ilgn-ozkaya-oezlueer-ekoloji-kolektifi> (Erişim Tarihi:15.05.2020).
- Pepper, D. (2003). *Ecosocialism*, London: Routladge.
- Peterson, K. R. (2010). "From Ecological Politics to Intrinsic Value: An Examination of Kovel's Value Theory", *Capitalism Nature Socialism*, 21 (3), pp. 81-101.
- Roelofs, J. (1999). "British Ecosocialism: A Note", *CNS*, 10:1, pp.133-136, DOI:10.1080/10455759909358852
- Schwartzman, D. (2009). "Ecosocialism or Ecocatastrophe?", *Capitalism Nature Socialism*, 20 (1), pp. 6-33.
- Scales, I .(2017). Green Capitalism, *The International Encyclopedia of Geography: People, the Earth, Environment, and Technology The International Encyclopedia of Geography*. (Edit. D. Richardson N. Castree; M. F. Goodchild; A. Kobayashi; W. Liu, and R. A. Marston.), John Wiley & Sons, Ltd. Published: London, pp. 1-9.

- Sweezy, P. (2004). "Capitalism and Environment", *Monthly Review*, 56 (5), pp. 15-35.
- Turhan, E.ve Atay, H.(2012). "Ekosozyalizm, Bugüne ve Geleceğe Dair Siyasi Bir Tahayyül", *İki Aylık Sosyalist Siyaset ve Kültür Dergisi*, ss. 137-149.
- Ünsal, E. (2006). Endüstriyel Demokrasi, İstanbul: Maltepe Hukuk Fakültesi Yayınları.
- Ünver, H. A. (2017). Paris İklim Anlaşmasına Teorik Yaklaşım: Neo-Neo Tartışması, Eko-Marksizm ve Yeşil Kapitalizm, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 14 (54), ss. 3-19.
- Wall, D. (2010a). Ecosocialism, the Left, and the U.K. Greens, *Capitalism Nature Socialism*, 21,(3), pp.109-115.
- Wall, D. (2010b). *The Rise of the Green Left Inside the Worldwide Ecosocialist Movement*, London: Pluto Press.
- Wall, D. (2015). "Ecosocialist Alternatives Marx's Ecology, (Edt. D. Wall, D. Bollier and N. Tanczos), *Economics After Capitalism : A Guide to the Ruins and a Road to the Future* London: Pluto Press, pp.100-136.
- Williams, C. (2010). *Ecology And Socialism*, Illinois: Haymarket Books Chicago.
- Yeni, O. (2014). Sürdürülebilirlik ve Sürdürülebilir Kalkınma: Bir Yazın Taraması, Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi 16 (3), ss. 181-208
- <https://www.birikimdergisi.com/guncel/494/ekosozyalizmi-dusunmek> (Erişim Tarihi: 20.05.2020).
- <http://environment-ecology.com/political-ecology/436-an-ecosocialist-manifesto.html> (Erişim Tarihi: 15.05.2020).

Extended Abstract

The emergence of environmental problems around the world has a long history. However, in the 21st century, with globalization and capitalism taking over the whole world, environmental problems are different from previous periods today. Environmental problems have ceased to be local and national, and have reached global dimensions. Economic activities are at the root of this global ecological crisis. Especially when we look at the origin of the ecological crisis that completely surrounded the Western world, it is seen

that there is a rapid growth in the past 50-60 years. While capitalism creates an admirably serious accumulation of capital in the world, it also causes serious problems such as hunger, poverty and the destruction of nature. The earth is now experiencing a knife-edge period. Nature, one of the basic components of social wealth, is seen as a raw material in the capitalist mode of production. Even nature is regarded as nothing more than an input for production. In this age of crisis, ecosocialism appears as it did in the first socialists of the 20th century. Ecosocialism argues that ecological problems affecting the world can be solved by challenging capitalism. With the understanding that economic and ecological crises are interconnected, the sphere of influence of ecosocialism is expanding day by day. The main arguments of ecosocialism are based on the ecological views of Karl Marx and Friedrich Engels. Ecosocialism rejects green capitalism, which argues that growth is unlimited in a world of limited resources.

The main purpose of the study is to reveal what kind of struggle ecosocialism predicts against ecological problems. In this context, in the first part of the study, the ecological crisis caused by the capitalist system is examined within the scope of exploitation of labor and nature. In the second part of the study, the ecological thoughts of Marx and Engels, accepted as the founding element of ecosocialism, are discussed. In the third part of the study, the general framework of ecosocialism has been drawn by presenting its development and characteristics. In the last part of the study, the order envisaged by the ecological revolution; Democratic planning, self-governance society and economic planning, and economic democracy are tried to be explained. A descriptive method was used in the study, and a literature review was made.

The idea of ecosocialism and ecosocialism was born in the writings of many pioneers of the red-green thought, such as Manuel Sacristan, Raymond Williams, Andre Gorz and Jean Paul Deleage and Barry Communer, exactly in the 1970s. Ecosocialism takes the risk to fight for both labor and nature. The way to survive the struggle between nature and capital is to liberate labor. Ecosocialists do not consider the ecological crisis to be an economic problem that can be solved with legal technological and administrative measures. Ecosocialism seeks not only to transform the relations of production, the means of production and dominant consumption patterns, but to create a new way of life by breaking the foundations of the modern Western Capitalist order. Ecosocialism proposes an ecological revolution in order to eliminate the problems created by capitalism. The ecological revolution involves long-term strategy and the building of an egalitarian society. The ecological revolution will come about through the use of more efficient energy systems and the building of a sustainable capitalist society. The second form of ecological revolution is the adoption of alternative technology and ensuring equality from distribution and production processes, unlike a radical ecological order. Thus, more organic and sustainable relationships will dominate the nature.

One of the main elements of the ecological revolution is democratic planning. Governments, political parties, planning boards, scientists, technocrats, or individuals can make suggestions in democratic planning and decision-making processes. In this way, a participatory approach will be provided in making decisions regarding the protection of nature. Democratic planning and working conditions, pay and leisure; In many areas such as agriculture and production tools, commodity prices, energy resources, transportation, ethical and moral regulation, ending the advertising industry, turning to real needs, the features of the capitalist system have been broken and the predictions for the restructuring of the area in question have been stated. The second element of the ecological revolution is a self-governing society. Self-management refers to the participation of individuals working at the workplace level in management or the participation of people in the political administration of a particular locality. The third element of the ecological revolution is economic democracy and economic planning. It refers to the transfer of the demand for economic democracy, participation in the political field and self-management to the economic field. Just as there are different levels of political participation, levels of economic participation may also be different. Economic planning is one of the main tools in the implementation and realization of economic democracy. Economic democracy can be achieved through democratic planning of the economy. Economic planning becomes a necessity in the face of the ecological crisis.